

RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE
Inženierekonomikas un vadības fakultāte
Ražošanas un uzņēmējdarbības organizēšanas katedra

Mihails MASKALOVS

NOGULDĪJUMU GARANTIJU SISTĒMA LATVIJĀ

Promocijas darba kopsavilkums

Rīga - 2009

RĪGAS TEHNISKĀ UNIVERSITĀTE
Inženierekonomikas un vadības fakultāte
Ražošanas un uzņēmējdarbības organizēšanas katedra

Mihails MASKALOVS
(doktoranta apliecība nr. AD50)

NOGULDĪJUMU GARANTIJU SISTĒMA LATVIJĀ

Promocijas darba kopsavilkums

Nozare: Vadīzinātne
Apakšnozare: Uzņēmējdarbības vadība

Zinātniskais vadītājs
Dr. habil. oec., profesors
Nikolajs Baranovskis

RTU Izdevniecība
Rīga – 2009

UDK 336.717 (043.2)
Ma 760 n

Maskaļovs M. Noguldījumu garantiju sistēma Latvijā. Promocijas darba kopsavilkums. – R.:RTU, 2009. – 42 lpp.

Iespiests saskaņā ar Ražošanas un uzņēmējdarbības organizēšanas katedras 2009. gada 8.septembra lēmumu, protokols Nr.08/09/09

ISBN 978-9984-32-904-8

PROMOCIJAS DARBS
IZVIRZĪTS RĪGAS TEHNISKAJĀ UNIVERSITĀTĒ
EKONOMIKAS ZINĀTŅU DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI

Promocijas darbs izstrādāts RTU Inženierekonomikas un vadības fakultātes Ražošanas un uzņēmējdarbības organizēšanas katedrā. Promocijas darbs ekonomikas zinātņu doktora grāda iegūšanai tiek publiski aizstāvēts RTU P-09 Ekonomikas un vadībzinātnes nozares Promocijas padomē 2009. g. 6.novembrī, Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātē, Kaļķu iela 1, 407. auditorijā, pulkst.10.00.

OFICIĀLIE RECENZENTI

Elmārs Zelgalvis, Dr. habil. oec., profesors,
Latvijas Universitāte, Latvija

Natalja Lāce, Dr. oec., profesore
Rīgas Tehniskā universitāte, Latvija

Genādijs Gončarovs, Dr. oec., asoc. profesors
Daugavpils Universitāte, Latvija

APSTIPRINĀJUMS

Es apstiprinu, ka esmu izstrādājis doto promocijas darbu, kas tiek iesniegts izskatīšanai Rīgas Tehniskajā universitātē ekonomikas doktora grāda iegūšanai. Promocijas darbs nav iesniegts nevienā citā universitātē zinātniskā grāda iegūšanai.

Mihails Maskaļovs.....

2009.gada 18.septembrī

Promocijas darbs ir uzrakstīts latviešu valodā. Darba kopējais apjoms, neskaitot pielikumus, ir 138 datorsalikuma lappuses. Darbā ir iekļautas 23 tabulas, 44 attēli un 15 pielikumi. Bibliogrāfiskajā sarakstā ir iekļauti 152 izmantotās informācijas avoti.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskajā bibliotēkā

Atsauksmes par promocijas darbu sūtīt:

Promocijas padomes RTU P-09 sekretāram Dr. habil. oec. profesoram Anatolijam Magidenko
Rīgas Tehniskā universitāte, Kaļķu ielā 1, Rīga, LV-1658, Latvija
fākss: +371 67089345
e-pasts: ief@rtu.lv

PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Promocijas darba aktualitāte

Latvijas un pasaules banku sistēmā notiek plaša mēroga izmaiņas, kas ir saistītas ar pasaules finanšu tirgus globalizāciju un informācijas apstrādes un pārraides tehnoloģisko pilnveidošanu. Minētās izmaiņas banku nozarē deva ievērojamu labumu gan attīstītajām, gan jaunattīstības valstīm, kuras varēja sasniegt augstāku dzīves līmeni, novirzot līdzekļus to racionālākai izmantošanai. Taču līdztekus tam bija vērojamas arī biežākas un intensīvākas finanšu nestabilitātes epizodes¹, un tam bija negatīva ietekme praktiski uz visiem ekonomiskajiem procesiem. Pēdējie notikumi pasaules tautsaimniecības attīstībā - tādi kā finanšu resursu trūkums un sadārdzināšanās, kā arī novēršanās no nekustamā īpašuma tirgus, Latvijā ir izpaudušies īpaši akūti. Aizvien smagākus finansēšanas apstākļus ir izjutuši gan Latvijas kredītņēmēji, gan arī tās kredītiestādes, kurām nav pieejami stabili finansēšanas avoti. Līdzīgas norises ir vērojamas gandrīz visās pasaules valstīs. Taču līdzšinējos gados īpaši strauji augoša Latvijas atkarība no ārvalstu kredītresursiem, kas pārmērīgi ieplūda nozarēs, kuras tieši vai netieši saistītas ar nekustamā īpašuma tirgu, padarījusi Latvijas tautsaimniecības attīstību īpaši jutīgu pret krasām noskaņojuma maiņām pasaules finanšu tirgos. Šādā situācijā ir nepieciešams panākt, lai valsts pievērstu lielāku uzmanību banku sektora stabilitātes problēmām, ka arī meklētu instrumentus finanšu krīžu gadījumu un to radīto zaudējumu samazināšanai nākotnē.

Lai samazinātu finanšu krīžu gadījumus un to radītos zaudējumus, pašlaik pasaulē arvien biežāk tiek pielietotas noguldījumu garantiju sistēmas (NGS) (*Deposit Insurance System*).

Analīze rāda, ka NGS var būt gan priekšrocības, gan trūkumi. Vāji izstrādāta² (*Poorly Designed*) NGS var nodarīt bankām un valsts ekonomikai kopumā nopietnu ļaunumu. Lai gan NGS var dot ieguldījumu valsts stabilitātē, palīdzot izvairīties no masveidīgas kontu slēgšanas bankās un radot uzticamības vidi, tā var arī paaugstināt risku un radīt jaunu potenciālo nestabilitāti. Ja NGS struktūras (uzbūves) problēmu (*Design Problems*) destabilizējošā ietekme nomāc NGS stabilizējošo ietekmi, NGS ietekme izrādās destabilizējoša un tikai paaugstina iespēju valstij ciest banku krīzē. Tāpēc tādas NGS izstrādāšana, kas samazina sistemātisko risku,

¹Barry Eichengreen un Michael Bordo 2001. g. veiktais pētījums rāda, ka nejauši izvēlētas valsts iespēja pārdzīvot banku krīzi kopš 1973.g. ir paaugstinājusies 2 reizes.

² NGS ar neatrisinātām uzbūves problēmām.

bet vienlaikus nerada jaunu potenciālās nestabilitātes avotu banku sistēmā, paliek jautājums, kas jārisina perspektīvā.

NGS ieviešanu Latvijā 1998.g. pirmām kārtām noteica Latvijas integrācija ES struktūrās un ES prasības, lai darbotos tāda NGS, kas atbilstu ES direktīvā „*Par noguldījumu garantiju shēmām*” (EU 94/19/EC Directive “*On Deposit Guarantee Schemes*”) noteiktām NGS uzbūves prasībām. Taču šī direktīva nosaka tikai NGS uzbūves minimālas prasības, bet faktiski ignorē vairākas NGS uzbūves problēmas. Pēdējos gados no dažādām ES dalībvalstīm bija izskanējuši piedāvājumi Eiropas Komisijai (EK) pārskatīt Direktīvu 94/19/EC, ņemot vērā pārmaiņas banku darbības vidē Eiropā. 2006.g. novembrī bija pieņemts EK ziņojums parlamentam un padomei par Direktīvas 94/19/EC pārskatīšanu. Šī paziņojuma mērķis bija noteikt EK politiku attiecībā uz NGS turpmākajiem gadiem. EK iezīmēja vairākas jomas, kur NGS regulēšanā ir trūkumi, bet atzīmēja, ka daudzus NGS uzlabojumus vislabāk var panākt īstermiņā, nemainot spēkā esošo direktīvu, un piedāvā risināt esošās NGS uzbūves problēmas katrai ES valstij tā, kā tā pati to atzīst par piemērotu Direktīvas 94/19/EC ietvaros³. EK uzsvēra, ka iespējamās izmaiņas spēkā esošā direktīvā jāapsver tikai ilgtermiņā.

Tādu EK nostāju var uzskatīt par nepietiekamu, ņemot vērā banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanas nozīmību Latvijas ekonomikas veiksmīgai attīstībai un NGS uzbūves problēmu lielo potenciālu. Tāpēc autors uzskata, ka arvien paaugstinās nepieciešamība izstrādāt Noguldījumu garantiju sistēmu efektivitātes izvērtēšanas metodoloģiju un ar tās palīdzību izanalizēt Latvijas NGS efektivitāti. Šajā analizē būtu jāatspoguļo, cik efektīva ir Latvijas NGS un vai ir nepieciešams veikt NGS izmaiņas, lai padarītu Latvijas NGS efektīvāku galveno stratēģisko mērķu sasniegšanā.

Noguldījumu garantiju nepietiekama izpēte Latvijā (nepietiekami tiek pētīti jaunumi NGS teorijā, netiek analizēta ārvalstīs gūtā pieredze un tendences NGS pilnveidošanā, kā arī netiek izskatīti starptautiski atzītie kritēriji efektīvas NGS izveidē) un noguldījumu garantiju nozīme uzņēmējdarbības risku vadībā (efektīva NGS ir svarīgs priekšnoteikums efektīvas risku vadības sistēmas izveidē banku nozarē) ir galvenie no promocijas darba aktualitātes un temata izvēles noteicošajiem faktoriem.

³ Direktīva ļauj ES valstīm izstrādāt savas NGS atbilstoši vietējiem apstākļiem.

Promocijas darba pētījuma mērķis un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir, pamatojoties uz zinātniskās literatūras izpēti, ES un Latvijas normatīvajiem aktiem, sniegt iespējami efektīvākas noguldījumu garantiju sistēmas (NGS) izveides un funkcionēšanas teorētisko pamatojumu, izstrādāt NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģiju, ka arī sniegt priekšlikumus Latvijas NGS pilnveidošanai.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, promocijas darbā tiek risināti šādi uzdevumi:

1. Pamatojoties uz teorētiskās literatūras izpēti, izanalizēt noguldījumu garantiju dažādas koncepcijas un pieejas, ka arī aplūkot svarīgākos NGS veidošanas un funkcionēšanas aspektus;
2. Kritiski izvērtēt zinātnieku, speciālistu un starptautisko institūciju pieejas efektīvas NGS traktēšanā;
3. Noteikt NGS efektivitāti ietekmējošos ārējos un iekšējos faktorus;
4. Izskatīt NGS uzbūves pamatelementus, izanalizēt dažādas pieejas, veidojot katru NGS uzbūves pamatelementu, kā arī izpētīt priekšrocības un trūkumus, kas ir saistītas ar dažādām pieejām;
5. Noskaidrot NGS uzbūves pamatproblēmas, kas ir saistītas ar iekšējo faktoru ietekmi uz NGS efektivitāti, kā arī izpētīt pieejas NGS uzbūves pamatproblēmu risināšanai;
6. Izanalizēt Latvijas NGS uzbūves un funkcionēšanas efektivitāti;
7. Noteikt nepieciešamos nosacījumus, kas ļautu veiksmīgi veikt NGS reformu;
8. Noskaidrot būtiskākos jautājumus, kas būtu atrisināmi, veicot NGS reformu;
9. Noteikt kritērijus, kas ļautu novērtēt NGS reformas ietekmi uz banku sektora un tautsaimniecības attīstību.

Promocijas darba pētījuma objekts un priekšmets

Promocijas darba pētījuma objekts ir Latvijas un citu pasaules valstu noguldījumu garantiju sistēmas.

Promocijas darba pētījuma priekšmets ir Latvijas NGS uzbūves un funkcionēšanas efektivitāte un to ietekmējošie faktori.

Promocijas darba pētījuma hipotēze

Izstrādātā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija ļauj izvērtēt Latvijas NGS uzbūves un darbības efektivitāti, kā arī var kalpot kā instruments šīs sistēmas nepārtrauktas efektivitātes nodrošināšanai mainīgā ekonomiskā vidē.

Darbā izmantotās pētījuma metodes

Promocijas darba izstrādē ir izmantotas vispārpieņemtās ekonomikas zinātnes pētījumu metodes, to skaitā grupēšana, salīdzināšana, grafiskā analīze, statistiskās analīzes un ekspertu novērtējumu metodes.

Promocijas darba metodoloģiskais un teorētiskais pamats

Par darba metodoloģisko un teorētisko pamatu kalpo:

1. Publicētie SVF, Pasaules bankas (PB, *World Bank*), Starptautisko norēķinu bankas (SNB, *Bank for International Settlements*), FSF, Starptautiskās noguldījumu apdrošinātāju asociācijas (SNAA, *International Association of Deposit Insurers*), Kanādas depozītu apdrošināšanas korporācijas (KDAK, *Canada Deposit Insurance Corporation*), ASV Federālās depozītu apdrošināšanas korporācijas (FDAK, *Federal Deposit Insurance Corporation*), Latvijas Bankas (LB) un citu institūciju zinātniski - pētnieciskie darbi un pētījumi par finanšu stabilitātes problēmām un tieši NGS lomu banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanā;
2. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK), LB, Latvijas Komercbanku asociācijas (LKA), Centrālās statistikas pārvaldes (CSP), SVF un Eurostat publicētie statistikas materiāli;
3. Latvijas Republikas un ES banku darbību reglamentējošie likumdošanas un normatīvie akti;
4. Autora pastāvīgi veikto pētījumu rezultāti.

Promocijas darba zinātniskā novitāte

Pētījuma zinātniskā novitāte ir šāda:

1. Ņemot vērā mainīgas ārējās vides faktorus, NGS uzbūvi un nepieciešamību nodrošināt NGS turpmāko attīstību ar mērķi paaugstināt tās efektivitāti, ir precizēta efektīvas NGS definīcija. *Efektīva NGS* ir tāda NGS, kuras pamatā ir savstarpēji saskaņots un papildinošs elementu kopums, kas nodrošina finanšu sistēmas stabilitāti, kā arī ļauj sasniegt citus NGS izvirzītos stratēģiskos mērķus, raugoties gan no organizatoriskā, gan arī no izmaksu viedokļa. Efektīvai NGS ir jāpiemērojas mainīgajai ārējai videi un jāatrodas nepārtrauktā attīstībā;
2. NGS teorētiskā bāze ir papildināta ar autora izstrādāto jēdzienu - NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija. Autora izpratnē *NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija* ir

organizatorisko, vērtēšanas un analīzes paņēmieni kopums, kas ļauj noteikt NGS efektivitātes pakāpi, kā arī pieņemt lēmumu par nepieciešamību veikt izmaiņas NGS ar mērķi nodrošināt tās nepārtrauktu efektivitāti;

3. Izstrādāts NGS efektivitātes izvērtēšanas sešu soļu modelis, kas tiek pielietots vismaz 1 reizi 3 gados ar mērķi nodrošināt ātru NGS problēmu atklāšanu un risināšanu. Modeļa pirmajā posmā tiek noskaidroti NGS stratēģiskie pamatmērķi. Savukārt, otrajā un trešajā posmā, pamatojoties uz izstrādāto efektīvas NGS definīciju, tiek veikta NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo un ārējo faktoru analīze. Šī analīze nosaka NGS stiprās un vājās puses, kā arī vajadzīgās izmaiņas, kas nepieciešamas efektīvākas NGS izveidei. Nākamais solis ir NGS reformas priekšlikumu sniegšana. Piektajā posmā notiek stratēģiskā darbības plāna sagatavošana. Šeit iekļauta apstākļu situācijas analīze. Šis solis ir nepieciešams, lai veiktu to apstākļu situācijas analīzi, kas ir nepieciešami, lai veiksmīgi ieviestu NGS reformas priekšlikumus. Šeit arī nosaka piedāvātās NGS izmaiņu īstenošanas pasākumus, kā arī veic priekšlikumu apkopojumu par šiem pasākumiem. Sestajā posmā - notiek NGS izmaiņu ieviešana. Visbeidzot – septītajā posmā notiek NGS darbības pēcreformas izvērtēšana, kas ir nepieciešama, lai pārliecinātos, ka NGS reforma dod pozitīvu efektu. Modelī ir arī izstrādāti NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo faktoru un NGS efektivitātes vērtēšanas kritēriju noteikšanas risinājumi.

Pētījuma praktiskais ieguldījums

Pētījuma praktiskais ieguldījums ir šāds:

1. Pirmo reizi Latvijā ir piedāvāta NGS uzbūves un funkcionēšanas efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija, kas ļauj izvērtēt NGS efektivitāti, ka arī kalpo kā instruments šīs sistēmas nepārtrauktas efektivitātes nodrošināšanai mainīgā ārējā vidē. Metodoloģijas izveidē ņemtas vērā jaunākās atziņas NGS teorijā, ārvalstīs gūtā pieredze NGS izveidē, pasaules tendences NGS pilnveidošanā, kā arī starptautiski atzītie kritēriji efektīvas NGS izveidē;
2. Izstrādātā metodoloģija ir salīdzinoši universāla un izceļas ar vienkāršību, kas rada objektīvus priekšnosacījumus tās praktiskai lietošanai ne tikai Latvijā, bet arī ārzemēs;
3. Darba ietvaros veiktās Latvijas NGS efektivitātes izvērtēšanas rezultāti nodrošina pamatu priekšlikumu formulēšanai Latvijas NGS pilnveidošanai;

4. Tiek sniegti priekšlikumi par jautājumiem, kas būtu risināmi sakarā ar NGS izmaiņu īstenošanas pasākumiem un kuri varētu tikt praktiski izmantoti, veicot NGS reformu;
5. Teorētiskie pētījumi un praktiskie priekšlikumi NGS efektivitātes nodrošināšanas jomā var noderēt par mācību materiālu studentiem un tikt praktiski izmantoti apmācības procesā RTU un citās augstskolās. Ieteicamie studiju kursi ir „Ekonomikas teorija”, „Nauda un finanšu sistēma”, „Finanšu pamati” un „Uzņēmējdarbības resursu organizēšana”.

Promocijas darba aizstāvamās tēzes

Promocijas darbs ietver šādas aizstāvamās tēzes:

1. Latvijas ilgpējīga ekonomiskā attīstība nav iespējama bez stabilas banku sistēmas. Viens no banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanas pamatelementiem ir NGS. Vāji izstrādāta NGS var nodarīt bankām un valsts ekonomikai kopumā nopietnu ļaunumu, radot jaunu potenciālās nestabilitātes avotu;
2. Ņemot vērā banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanas nozīmi ekonomikas veiksmīgai attīstībai, NGS problēmu lielo potenciālu, kā arī to faktu, ka pašlaik pasaulē nepastāv NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas, arvien pieaug nepieciešamība izstrādāt NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģiju;
3. Izstrādātā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija ļauj izvērtēt Latvijas NGS efektivitāti, kā arī var kalpot kā instruments šīs sistēmas nepārtrauktas efektivitātes nodrošināšanai mainīgā ārējā vidē.

Promocijas darba aprobācija

Ar pētījumu galvenajiem rezultātiem iepazīstināts plašs interesentu loks:

1. Promocijas darba rezultāti tika ziņoti un guva pozitīvu vērtējumu Rīgas Tehniskās universitātes (Latvija), Donetsk National Technical University (Ukraina), Azerbaijan State Economic University (Azerbaidžāna), University of Economics in Prague (Čehijas Republika), Vilnius Gedeminas Technical University (Lietuva), Kaunas University of Technology (Lietuva), Biznesa augstskolas Turība (Latvija), Banku augstskolas (Latvija), Rēzeknes augstskolas (Latvija), Rīgas Starptautiskās ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas (Latvija) starptautiskajās zinātniskajās konferencēs.
2. Pozitīvas atsauksmes par promocijas darbu saņemtas no Latvijas Universitātes un no valsts akciju sabiedrības „Latvijas Hipotēku un zemes banka”.

Zinātniskās publikācijas

Pētījumu gaitu atspoguļo publikācijas un ziņojumi starptautiskās zinātniskās konferencēs. Kopējais zinātnisko publikāciju skaits ir 17, tajā skaitā 11 raksti vispāratzītos recenzējamos zinātniskajos izdevumos.

Raksti vispāratzītos recenzējamos zinātniskajos izdevumos:

1. Strengthening Deposit Insurance in Latvia / līdzautors N. Baranovskis // Proceedings of the 5th Annual International Conference “Problems of Modern Economy and Institutional Theory” of Donetsk National Technical University, 2007. g. 19.-20. apr. – Donetsk: “Друк-Инфо”, 2007. – 238. – 243. lpp.
2. Stability of the Banking Sector – a Crucial Precondition for a Sustainable Economic Growth of Latvia / līdzautors N. Baranovskis // Proceedings of the International Scientific Conference “Problems of Development of National Economy and Entrepreneurship” of Riga Technical University, 2006. g. 21.-23. sept. – RTU publishing house, 2007. – 148. – 155. lpp.
3. Effective Deposit Insurance System as a Tool in Ensuring Financial Stability of the Latvian Banking Sector / līdzautors N. Baranovskis // Proceedings of the International Scientific Conference “The New Theory of Economics and Management in Organizations” of University of Economics in Prague, 2006. g. 20. okt. – Prague: Rijen, 2006. – 957.- 966. lpp.
4. Effective Deposit Insurance System – a Crucial Precondition for a Successful Economic Development in Latvia / līdzautors N. Baranovskis // Rēzeknes Augstskolas starptautiskās zinātniskās konferences “Tautsaimniecības attīstības iespējas un problēmas” materiāli, 2006. g. 24. martā. – Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2006. – 103.-111. lpp.
5. Enlarged Financial Market of the European Union: Emerging Issues and Future Challenges / līdzautors N. Baranovskis // Proceedings of the International Scientific Conference “Enlarged European Union in House of Europe: New Internal and External Problems” of Institute of Europe of Kaunas University of Technology, 2005. g. 06. maijā. – Kauņa: Technologija, 2005. – 123.-130. lpp.
6. Considerable Reserves of the Deposit Insurance Fund as a Crucial Precondition for a Deposit Insurance Reform in Latvia / līdzautors N. Baranovskis // Proceedings of the International Scientific Conference “Economics and Management - 2005” of Kaunas

- University of Technology in cooperation with Kaliningrad State Technical University, 2005. g. 28.-29. apr. – Kauņa: Technologija, 2005. – 286.-290. lpp.
7. Problems of Development of the Deposit Insurance System in Latvia / līdzautors N. Baranovskis // RTU zinātniskie raksti. 3. sērija, Ekonomika un uzņēmējdarbība. Tautsaimniecība: teorija un prakse. – 9. sējums (2004), 9.-18. lpp.
 8. Noguldījumu garantiju sistēma Latvijā: problēmas un attīstības perspektīvas / līdzautors N. Baranovskis // RTU zinātniskie raksti. 3. sērija, Ekonomika un uzņēmējdarbība. Tautsaimniecība: teorija un prakse. – 7. sējums (2003), 18.-29. lpp.
 9. Noguldījumu garantiju sistēmas pilnveidošana kā instruments banku stabilitātes paaugstināšanai // Biznesa augstskolas Turība starptautiskās zinātniskās konferences “Uzņēmējdarbība un tās tiesiskā vide: procesi, tendences, rezultāti” materiāli, 2002. g. 12. apr. – Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002. – 190.-196. lpp.
 10. Diferencēto obligāto maksājumu ieviešana Latvijas komercbankās / līdzautors N. Baranovskis // RTU zinātniskie raksti. 3. sērija, Ekonomika un uzņēmējdarbība. Tautsaimniecība: teorija un prakse. – 4. sējums (2001), 90.-97. lpp.
 11. Latvijas banku sistēmas problēmas un attīstības tendences / līdzautors N. Baranovskis // RTU zinātniskie raksti. 3. sērija, Ekonomika un uzņēmējdarbība. Tautsaimniecība: teorija un prakse. – 1. sējums (2000), 32.-42. lpp.

Citas publikācijas:

1. Effective Deposit Insurance System – a Crucial Precondition for a Sustainable Economic Growth // Proceedings of the 2nd International Conference “Economic Growth – 2006” of Azerbaijan State Economic University, 2006. g. 13.-15. dec. – Baku: publishing house “Azerbaijan State Economic University”, 2006. – 345. – 355. lpp.
2. Noguldījumu garantiju sistēmas loma Nacionālās un Globālās ekonomikas stabilitātes nodrošināšanā // Rīgas Starptautiskās ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas starptautiskās zinātniskās konferences “Jaunā ekonomika: attīstības tendences un iespējas” materiāli, 2006. g. 28.apr. – Rīga: RSEBAA, 2006.
3. Deposit Insurance in Latvia and Other EU Accession Countries: Emerging Issues and Future Challenges // Proceedings of the International Scientific Conference “Business in the XXI Century” of Vilnius Gedeminas Technical University, 2005.g. 10. feb., Viļņa: Technika, 2005. – 45.-53. lpp.

4. Development Problems of the Latvian Banking Sector During its Integration into the Common Financial Market of the European Union / līdzautors N. Baranovskis // Banku augstskolas starptautiskās zinātniskās konferences “Zināšanu sabiedrība un Lisabonas stratēģijas īstenošana Eiropā un Latvijā ” materiāli, 2004. g. 14.-15. apr. – Rīga: Rasa ABC, 2005. – 69.-77. lpp.
5. Noguldījumu garantiju sistēma Latvijā: problēmas un attīstības perspektīvas // Rīgas Tehniskās universitātes starptautiskās zinātniskās konferences “Tautsaimniecības un izglītības attīstības problēmas mūsdienu periodā” materiāli, 2002. g. 17. maijā. – Rīga: RTU, 2002. – 33. lpp.
6. Latvijas Republikas fizisko personu noguldījumu garantiju likums: trūkumi un pilnveidošanas ceļi // Rīgas Tehniskās universitātes starptautiskās zinātniskās konferences “Inženierekonomikas nozīme uzņēmējdarbības attīstībā” materiāli, 2000. g. 24. nov. – Rīga: RTU, 2000. – 50. lpp.

Darba apjoms un struktūra

Promocijas darba pamattekstis ir uzrakstīts uz 138 datorsalikuma lappusēm, sastāv no 3 nodaļām un 9 apakšnodaļām. Darbā iekļautas 23 tabulas un 44 attēli. Literatūras sarakstā ir iekļautas 152 literatūras vienības.

Promocijas darbam ir šāda struktūra:

1. NOGULDĪJUMU GARANTIJU SISTĒMU IZVEIDES UN FUNKCIONĒŠANAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

- 1.1. Noguldījumu garantiju sistēmas pamatmērķi un modeļi
- 1.2. Noguldījumu garantiju sistēmas efektivitāte un tās ietekmējošie faktori
- 1.3. Noguldījumu garantiju sistēmas veidošanas pamatprincipi un problēmas
- 1.4. Noguldījumu garantiju sistēmu efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija

2. NOGULDĪJUMU GARANTIJU SISTĒMAS EFEKTIVITĀTES ANALĪZE UN NOVĒRTĒJUMS

- 2.1. Latvijas noguldījumu garantiju sistēmas efektivitātes izvērtējums, pielietojot izstrādāto metodoloģiju
- 2.2. Latvijas noguldījumu garantiju sistēmas trūkumi un tās pilnveidošanas iespējas

3. NOGULDĪJUMU GARANTIJAS SISTĒMAS REFORMAS VEIKŠANAS PRAKTISKIE ASPEKTI LATVIJĀ

- 3.1. Noguldījumu garantiju sistēmas reformas priekšnoteikumi
- 3.2. Noguldījumu garantiju sistēmas reformas īstenošanas pasākumi
- 3.3. Noguldījumu garantiju sistēmas reformas ietekme uz NGS efektivitāti, banku sistēmas stabilitāti un ekonomisko izaugsmi Latvijā

PROMOCIJAS DARBA GALVENĀS NOSTĀDNES

1. NOGULDĪJUMU GARANTIJU SISTĒMU IZVEIDES UN FUNKCIONĒŠANAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

1.1. Noguldījumu garantiju sistēmas pamatmērķi un modeļi

Noguldījumu garantiju sistēma (NGS) ir institucionālo mehānismu kopums, ar kuru palīdzību tiek nodrošinātas noguldītāju un noguldījumu piesaistītāju intereses kredītiestāžu bankrotu gadījumā. Noguldījumu piesaistītāji (kredītiestādes) piesaista noguldījumus no noguldītājiem. Par piesaistītājiem noguldījumiem noguldījumu piesaistītājs veic apdrošināšanas maksājumus NGS. NGS savukārt nodrošina noguldītājus ar garantijām, ka kredītiestāžu bankrotu gadījumā tiem tiek izmaksāta garantētā atlīdzība likumdošanā noteiktā apmērā.

Darbā ir aplūkoti NGS veidošanas vēsturiskie aspekti. Pēc autora domām, NGS straujā izplatība pēdējos gados ir notikusi vairāku iemeslu dēļ:

1. Pēdējo piecpadsmit gadu laikā gandrīz trīs ceturtdaļas SVF dalībvalstu ir piedzīvojušas krīzes savās banku sistēmās. Šīs krīzes ir likušas daudzām valstīm pieņemt NGS, lai veicinātu savu finanšu sistēmu stabilitāti;
2. NGS ieviešana politiķiem kļuva par pievilcīgu veidu banku panikas riska samazināšanai. Tā kā tā neprasa nekavējošus budžeta līdzekļu izdevumus, īstermiņā tā ir praktiski bez izdevumu pieeja banku panikas samazināšanai;
3. NGS izveidošana ir kļuvusi par galveno iezīmi ieteikumos par finanšu arhitektūru, ko jaunattīstības un pārejas valstīm iesaka starptautiskie finanšu eksperti. Nesen SVF ir apstiprinājis NGS savā labāko prakšu kodeksā;
4. Kopš 1994. gada NGS ir integrētas ES jaunradītajā vienotajā banku tirgū. ES Direktīva 94/19/EC prasa, lai ES dalībvalstīs pastāvētu vairākām uzbūves prasībām atbilstošas NGS.

NGS pamatmērķi lielākoties līdzīgi visās valstīs:

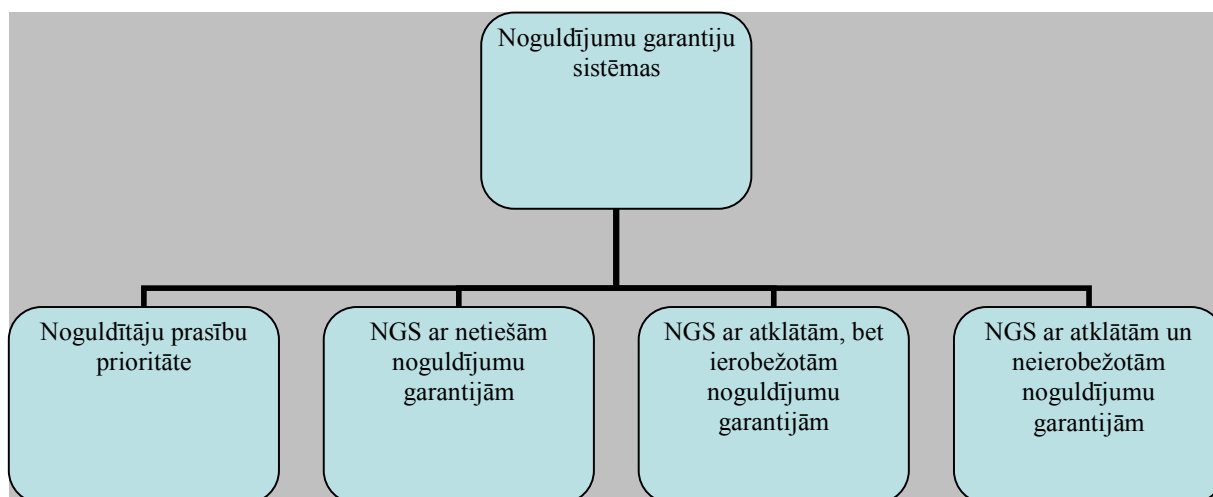
1. Veicināt finanšu sistēmas stabilitāti. Nepieciešamība padarīt finanšu pasauli stabilāku, samazinot finanšu krīžu gadījumus un to radītos zaudējumus, ir rosinājusi arvien vairāk valstīs ieviest NGS. NGS tiek ieviestas, galvenokārt pateicoties banku neatkārtojamajai nozīmei ekonomikā. Banku joma ir īpaša tāpēc, ka atšķirībā no citām nozarēm sagrāvei noteiktās banku darbībās ir negatīva ārējā ietekme, kas sniedzas ārpus banku jomas citās ekonomikas nozarēs, ar plašu ietekmi uz IKP pieauguma tempiem. Mehānismi, ar kādiem NGS var veicināt finanšu stabilitāti, var būt gan tieši, gan netieši. NGS var novērst masveidīgu kontu slēgšanu bankās, tā dodot ieguldījumu finanšu sistēmas stabilitātē, ka arī veidot uzticamības vidi, tādējādi veicinot vispārējo finanšu sistēmas stabilitāti;
2. Aizsargāt finansiāli mazāk izglītotos mazos noguldītājus pret bankas noguldījuma zaudējumiem⁴.

Līdzās šiem diviem galvenajiem mērķiem NGS var būt piemērota arī citiem mērķiem. NGS mērķu izvēle ir atkarīga no daudziem faktoriem, un katrā valstī tie ir atbilstoši valsts vajadzībām. Dažas valstis vēl aizvien uzsver mazo noguldītāju aizsardzību kā galveno savu NGS mērķi. Tajā pašā laikā visā pasaulē finanšu sistēmas stabilitātes veicināšana arvien vairāk tiek uzskatīta par NGS galveno mērķi.

Pašreiz pasaulē ir pazīstami 4 galvenie NGS modeļi, kuru galvenā atšķirība ir NGS institucionālais mehānisms (skat. 1. att.). Ceturtais modelis parasti tiek atstāts smagu finanšu krīžu periodiem. Vienīgā atšķirība starp atklāto (*Explicit Deposit Insurance*) un netiešo NGS (*Implicit Deposit Insurance*) ir formālas vienošanās par NGS pastāvēšanu. Atklātās NGS gadījumā pastāv formālas vienošanās par noguldījumu garantijām ar kādas likumdošanas normas starpniecību. Šīs vienošanās nosaka galvenos NGS uzbūves pamatelementus, tādas kā NGS garantijas, kredītiestāžu dalība NGS, NGS finansējums un NGS pārvalde. Netiešās NGS uzbūves elementi nekad nav noteikti. Netiešā NGS rodas, kad noguldītāji gaida kādu aizsardzības formu bankas bankrota gadījumā. Šādas cerības parasti dod valdības agrākā rīcība, amatpersonu

⁴ Vairumā valstu ar noguldījumu garantijām tiek nodrošināti tikai mazo noguldītāju depozīti (sākot no niecīgām summām dažās valstīs līdz 103,219 euro Itālijā). Apziņa, ka viņu noguldījumi ir aizsargāti, mazajiem noguldītājiem sniedz ticību banku sistēmai. Ja kāda banka cieš neveiksmi, citu banku mazie noguldītāji zin, ka viņu noguldījumi ir droši un panikai nav pamata. Mazajiem noguldītājiem ir ļoti grūti sekot līdz savas bankas finansiālai veselībai. Atšķirībā no mazajiem noguldītājiem lielie noguldītāji parasti ir finansiāli izglītotāki, un viņiem ir iespējas, lai sekotu līdz savu banku stāvoklim. Tāpēc, lai uzturētu tirgus disciplīnu, lielo noguldītāju aizsardzība parasti netiek piedāvāta.

paziņojumi vai arī vienkārši cerības, ka valdība nepieļaus banku bankrotu makroekonomisko seku dēļ. Atklāta NGS ar ierobežotām noguldījumu garantijām ir vispopulārākā pasaulē un galvenais NGS modelis, kas tiks izskatīts šajā darbā.

1. att. Noguldījumu garantiju sistēmas modeļi

1.2. Noguldījumu garantiju sistēmas efektivitāte un tās ietekmējošie faktori

NGS pozitīvā ietekme uz finanšu sistēmas stabilitāti tagad ir vispāratzīta, vismaz no valdību un valsts amatpersonu puses, taču Dimirguc-Kunt un Detragiache 2000.g. veiktais pētījums parāda, ka valstīs ar atklāto NGS ir lielāka iespēja sagaidīt banku krīzes nekā valstīs bez šādas sistēmas. Galvenais iemesls tam ir to NGS zemā efektivitāte. Šajā sakarā ir aktuāls jautājums par efektīvas NGS definīciju. Izpētot attiecīgo zinātnisko literatūru (Demirguc-Kunt un Huizinga (1999.g.), Montes-Negret (2002.g.), SVF “*Noguldījumu garantiju labo piemēru kopums*”. (1999.g.), SNAA „*Efektīvas NGS pamatprincipi*” (2008.g.)), autors konstatējis, ka zinātnieku vidē nav vienotas pieejas efektīvas NGS definēšanā. Tāpēc autors piedāvā precizēt efektīvas NGS definīciju, kritiski izvērtējot zinātniskajā literatūrā sastopamās definīcijas. Parasti tiek izšķirtas šādas divas pieejas efektīvas NGS traktēšanā:

1. Uz NGS svarīgāko uzbūves pamatelementu kombināciju balstīta pieeja. Vairāki zinātnieki (Demirguc-Kunt un Huizinga (1999.g.), Montes-Negret (2002.g.)) un starptautiskās institūcijas (SVF) piedāvā visdažādākās NGS svarīgāko uzbūves pamatelementu

kombinācijas, kuru ieviešana un izmantošana nacionālajās NGS var veicināt finanšu sistēmas stabilitāti, tādējādi nodrošinot to efektīvu funkcionēšanu. Parasti tiek piedāvāts izmantot tādas pamatelementu kombinācijas⁵, kas jau ir izmantotas daudzās valstīs un šobrīd tiek uzskatītas par visefektīvākajām. Pēc autora uzskata, šai pieejai ir trīs būtiski trūkumi. Pirmkārt, NGS uzbūves pamatelementiem vajadzētu būt pieskaņotiem vietējiem apstākļiem. NGS uzbūves prakse, kas nodrošina NGS efektivitāti vienā valstī, nevar garantēt NGS efektivitāti citā. Otrkārt, lai NGS saglabātu efektivitāti, tai ir jāpiemērojas mainīgajai ārējai videi un jāatrodas nepārtrauktā attīstībā, tāpēc NGS uzbūves prakse, kas nodrošināja NGS efektivitāti pagātnē, nevar garantēt NGS efektivitāti nākotnē. Treškārt, līdzās galvenajam stratēģiskajam mērķim – finanšu sistēmas stabilitātes veicināšanai, NGS vajadzētu būt piemērotai arī citiem saviem stratēģiskajiem mērķiem;

2. NGS galveno stratēģisko pamatmērķu un NGS svarīgāko uzbūves pamatelementu saskaņas principa pieeja. Šī pieeja akcentē koncepciju, ka par efektīvu var uzskatīt tādu NGS, kur pastāv atbilstība starp NGS stratēģiskajiem mērķiem un NGS uzbūvi (SNAA „*Efektīvas NGS pamatprincipi*” (2008.g.)). Pēc autora uzskata, šīs pieejas galvenais trūkums ir tas, ka šajā definīcijā pilnīgi tiek ignorēta NGS savstarpējā saistība un mijiedarbība ar ārējo vidi. Autors uzskata, ka ir jāpastāv arī atbilstībai starp NGS uzbūvi un izmaiņām ārējā vidē.

Autors piedāvā ieviest šādu efektīvas NGS definīciju: **efektīva NGS ir tāda NGS, kuras pamatā ir savstarpēji saskaņots un papildinošs elementu kopums, kas nodrošina finanšu sistēmas stabilitāti, kā arī ļauj sasniegt citus NGS izvirzītos stratēģiskos mērķus, raugoties gan no organizatoriskā, gan arī no izmaksu viedokļa. Efektīvai NGS ir jāpiemērojas mainīgajai ārējai videi un jāatrodas nepārtrauktā attīstībā.** Šajā definīcijā tiek uzsvērts NGS uzbūves mērķtiecīgums uz NGS stratēģiskajiem mērķiem un īpaši uz finanšu sistēmas stabilitātes nodrošināšanu, kā prioritāro stratēģisko mērķi. Definīcijā tiek arī uzsvērts NGS dinamiskums un atgriezeniskā saikne ar ārējo vidi. Izmantojot tādu pieeju, pētīšanas procesā jānosaka NGS efektivitāti ietekmējošie ārējie un iekšējie faktori, pievēršot īpašu uzmanību iekšējo faktoru ietekmei.

NGS atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā ar ārējo vidi. NGS funkcionēšanu nedrīkst atraut no ārējas vides. Novērtējot vairākus pētījumus par NGS efektivitāti ietekmējošiem ārējiem

⁵ SVF “*Noguldījumu garantiju labo piemēru kopums*”.

faktoriem, autors uzskata, ka pie NGS efektivitāti ietekmējošiem ārējiem pamatfaktoriem pieder šādi faktori:

1. Banku sektora stāvoklis;
2. Banku sektora regulējošās likumdošanas sistēmas efektivitāte;
3. Banku sektora uzraudzības sistēmas efektivitāte.

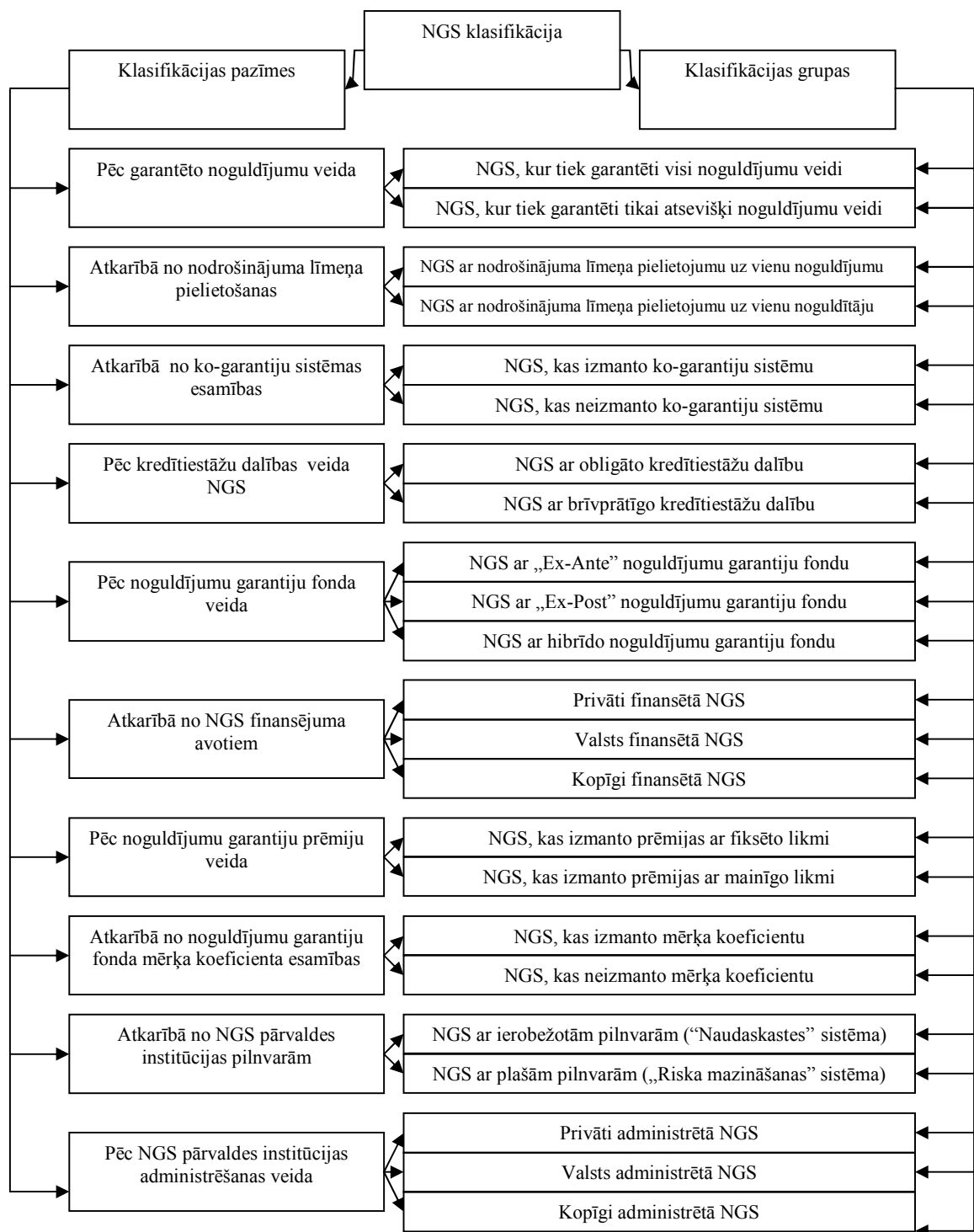
Pie NGS efektivitāti ietekmējošiem iekšējiem faktoriem pieder NGS svarīgāko pamatelementu spēja palīdzēt NGS īstenot izvirzītos stratēģiskos mērķus. Pētot Kyei (1995.g.), Garcia (1999.g.) un Demirguc-Kunt, Karacaovali, Laeven (2003.g.) NGS vispasaules pārskatu datus, autors izšķir vairākus NGS uzbūves pamatelementus, kas tiek iedalīti četrās patstāvīgās grupās un kuras autors uzskata par NGS svarīgākajiem uzbūves pamatelementiem:

1. NGS garantijas. 1.grupā tiek iekļauti tādi uzbūves elementi, kā garantēto noguldījumu veidi, nodrošinājuma līmenis un ko-garantijas. Šie uzbūves elementi atspoguļo garantiju lielumu un raksturu, ko sniedz NGS;
2. Kredītiestāžu dalība NGS. 2.grupa ir pārstāvēta tikai ar vienu uzbūves elementu - kredītiestāžu dalība NGS, kas raksturo kredītiestāžu dalības principus NGS;
3. NGS finansējums. 3.grupā tiek iekļauti tādi uzbūves elementi, kā noguldījumu garantiju fonda veids, NGS finansējuma avoti, noguldījumu garantiju prēmiju veids un noguldījumu garantiju fonda finansējuma plānotais līmenis. Šie uzbūves elementi raksturo NGS finansēšanas mehānismu;
4. NGS pārvalde. 4.grupā tiek iekļauti tādi uzbūves elementi, kā NGS pārvaldes institūcijas pilnvaras, NGS pārvaldes institūcijas administrēšanas veids un NGS pārvaldes institūcijas saikne ar Finanšu drošības tīklu (FDT)⁶. Šie uzbūves elementi raksturo NGS pārvaldes institucionālo mehānismu.

Promocijas darbā katrs no minētajiem NGS uzbūves pamatelementiem ir izskatīts atsevišķi, izanalizētas dažādas pieejas, veidojot katru NGS pamatelementu, kā arī izpētītas priekšrocības un trūkumi, kas ir saistīti ar dažādām pieejām.

Nodaļas noslēgumā, pamatojoties uz darbā veikto NGS uzbūves elementu analīzi, autors piedāvā šādu NGS klasifikāciju (skat. 2.att.).

⁶ FDT parasti sevī ietver finanšu sektora regulējošo likumdošanas sistēmu, kredītiestāžu uzraudzības institūciju un pēdējās instances aizdevēju (Centrālo banku). FDT galvenais funkcionālais mērķis ir novērst situāciju, kad vienas kredītiestādes bankrots izraisa visas finanšu sistēmas krīzi.

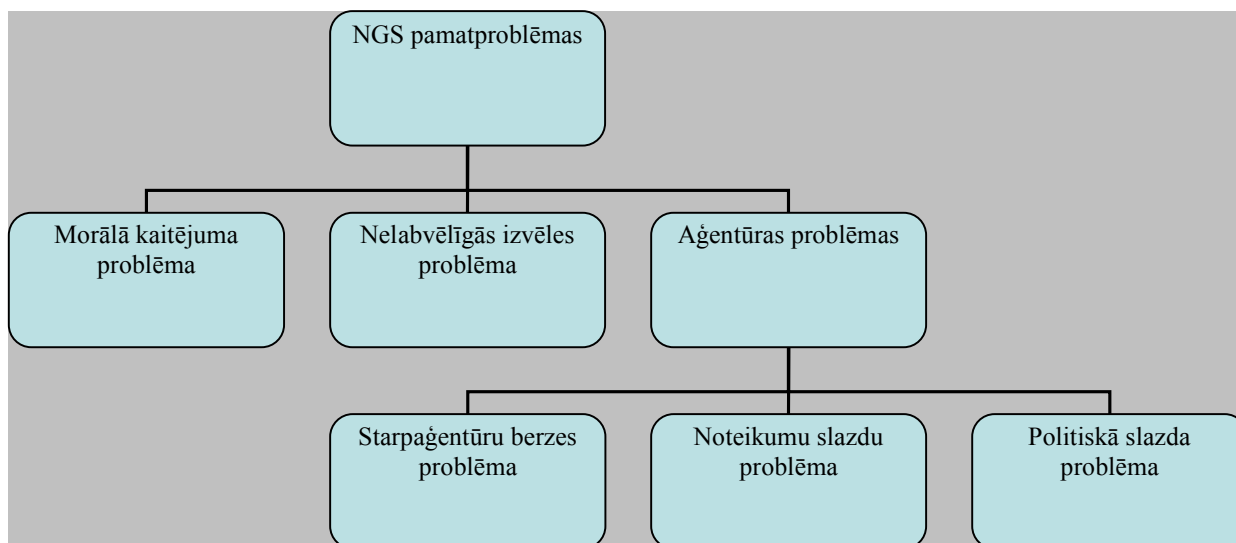

2.att. Noguldījumu garantiju sistēmu klasifikācija

1.3. Noguldījumu garantiju sistēmas veidošanas pamatprincipi un problēmas

Ekonomiskā teorijā liela uzmanība tiek pievērsta iekšējiem faktoriem un ar to saistītām NGS problēmām, kas neļauj NGS efektīvi īstenot savus stratēģiskos mērķus. NGS ar neatrisinātām NGS problēmām var nodarīt bankām un valsts ekonomikai kopumā nopietnu ļaunumu. Lai gan NGS var dot ieguldījumu finanšu sistēmas stabilitātē, tā var arī paaugstināt risku un radīt jaunu potenciālo nestabilitāti. Kad NGS problēmu destabilizējošā ietekme nomāc NGS stabilizējošo ietekmi, tad NGS ietekme izrādās destabilizējoša un tikai paaugstina iespēju valstij ciest banku krīzē.

Autors izdalīja NGS pamatproblēmas, kā arī izpētīja pieejas NGS uzbūves pamatproblēmu risināšanai.

3.att. NGS pamatproblēmas

1.4. Noguldījumu garantiju sistēmu efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija

Ņemot vērā banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanas nozīmi ekonomikas veiksmīgai attīstībai, NGS problēmu lielo potenciālu, kā arī to faktu, ka pašlaik pasaulē nepastāv NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas, autors uzskata, ka arvien pieaug nepieciešamība izstrādāt NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģiju. Autora izpratnē **NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija ir organizatorisko, vērtēšanas un analīzes paņēmieni kopums,**

kas ļauj noteikt NGS efektivitātes pakāpi⁷, kā arī pieņemt lēmumu par nepieciešamību veikt izmaiņas NGS ar mērķi nodrošināt tās nepārtrauktu efektivitāti⁸.

Autora izstrādātā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģija ietver sevī sekojošus soļus (skat. 4.att.). Pirmajā posmā tiek noskaidroti NGS stratēģiskie pamatmērķi. Savukārt, otrajā un trešajā posmā, pamatojoties uz izstrādāto efektīvas NGS definīciju, tiek veikta NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo un ārējo faktoru analīze. Šai analīzei būtu jāparāda NGS stiprās un vājās puses un jānosaka vajadzīgās izmaiņas, kas nepieciešamas efektīvākas NGS izveidei. Nākamais solis ir NGS reformas priekšlikumu sniegšana. Piektajā posmā notiek stratēģiskā darbības plāna sagatavošana. Šeit būtu jāveic apstākļu situācijas analīze. Šis solis ir nepieciešams, lai veiktu to apstākļu situācijas analīzi, kas ir nepieciešami, lai veiksmīgi ieviestu NGS reformas priekšlikumus. Šeit arī jānosaka piedāvātās NGS izmaiņu īstenošanas pasākumus, ka arī jāizveido priekšlikumu apkopojumu par šiem pasākumiem. Sestajā posmā - notiek NGS izmaiņu ieviešana. Visbeidzot – septītajā posmā notiek NGS darbības pēcreformas izvērtēšana, kas ir nepieciešama, lai pārliecinātos, ka NGS reforma dod pozitīvu efektu. Autors piedāvā veikt periodisku NGS efektivitātes izvērtēšanu pēc piedāvātās metodoloģijas ar mērķi nodrošināt ātru NGS problēmu atklāšanu un risināšanu⁹.

Visbūtiskākā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas sastāvdaļa ir visvairāk NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo faktoru atlase. Šiem atlasītajiem faktoriem, pēc autora domām, ir jāatbilst diviem pamatkritērijiem:

1. Tiem ir jāpiemīt augstai ietekmes pakāpei uz NGS efektivitāti;
2. Visiem atlasītajiem faktoriem kopā ir jāpārstāv visus būtiskākos NGS pamatelementus, neskatoties uz to, ka katrs no atlasītajiem faktoriem apraksta savu noteiktu NGS uzbūves daļu.

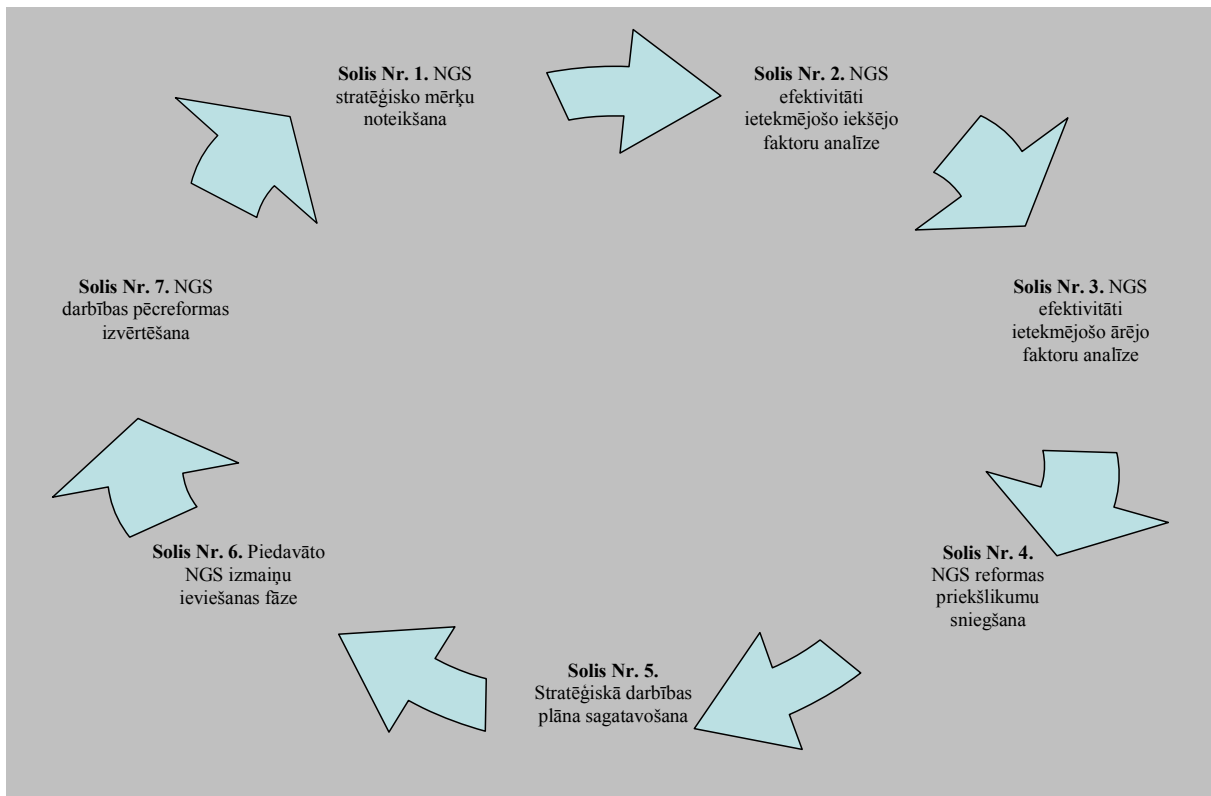
Ņemot vērā augstākminētos pamatkritērijus, ka arī analizējot lielu skaitu empīrisku un teorētisku pētījumu par NGS uzbūvi, autors ir secinājis, ka pie visvairāk NGS efektivitāti

⁷ Saskaņā ar izstrādāto efektīvas NGS definīciju.

⁸ Ir nepieciešams nodrošināt ātru NGS problēmu atklāšanu, lai nodrošinātu nekavējošas korektīvas darbības un uzturētu nepārtrauktu NGS efektivitāti.

⁹ Autors piedāvā izvērtēt Latvijas NGS efektivitāti pēc piedāvātās metodoloģijas vismaz 1 reizi 3 gados. Viena no vissvarīgākajām mācībām no citu valstu pieredzes – ir pārāk viegli kļūt bezrūpīgam ilgā izaugsmes un pārticības posmā, kad bankas nebankrotē vai tas notiek ļoti reti. Lai NGS saglabātu efektivitāti, tai jāpiemērojas mainīgajai videi un jāatrodas nepārtrauktā uzlabošanās procesā.

ietekmējošiem iekšējiem faktoriem var piešķirt šādu NGS pamatelementu spēju palīdzēt NGS īstenot izvirzītos stratēģiskos mērķus (skat. 1. tab.).

4.att. NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas veidošanas soļi

1.tabula

NGS efektivitāti ietekmējošie iekšējie faktori, kas ir atlasīti analīzei NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijā

Garantiju lielumu un raksturu raksturojošie elementi	Kreditīestāžu dalības principus raksturojošie elementi	NGS finansēšanas mehānismu raksturojošie elementi	NGS pārvaldes institucionālo mehānismu raksturojošie elementi
Garantēto noguldījumu veidi	Kreditīestāžu dalība NGS	Noguldījumu garantiju fonda veids	NGS pārvaldes institūcijas pilnvaras
Nodrošinājuma līmenis		NGS finansējuma avoti	NGS pārvaldes institūcijas administrēšanas veids
Ko-garantijas		Noguldījumu garantiju prēmiju veids	NGS pārvaldes institūcijas saikne ar FDT
		Noguldījumu garantiju fonda finansējuma plānotais līmenis	

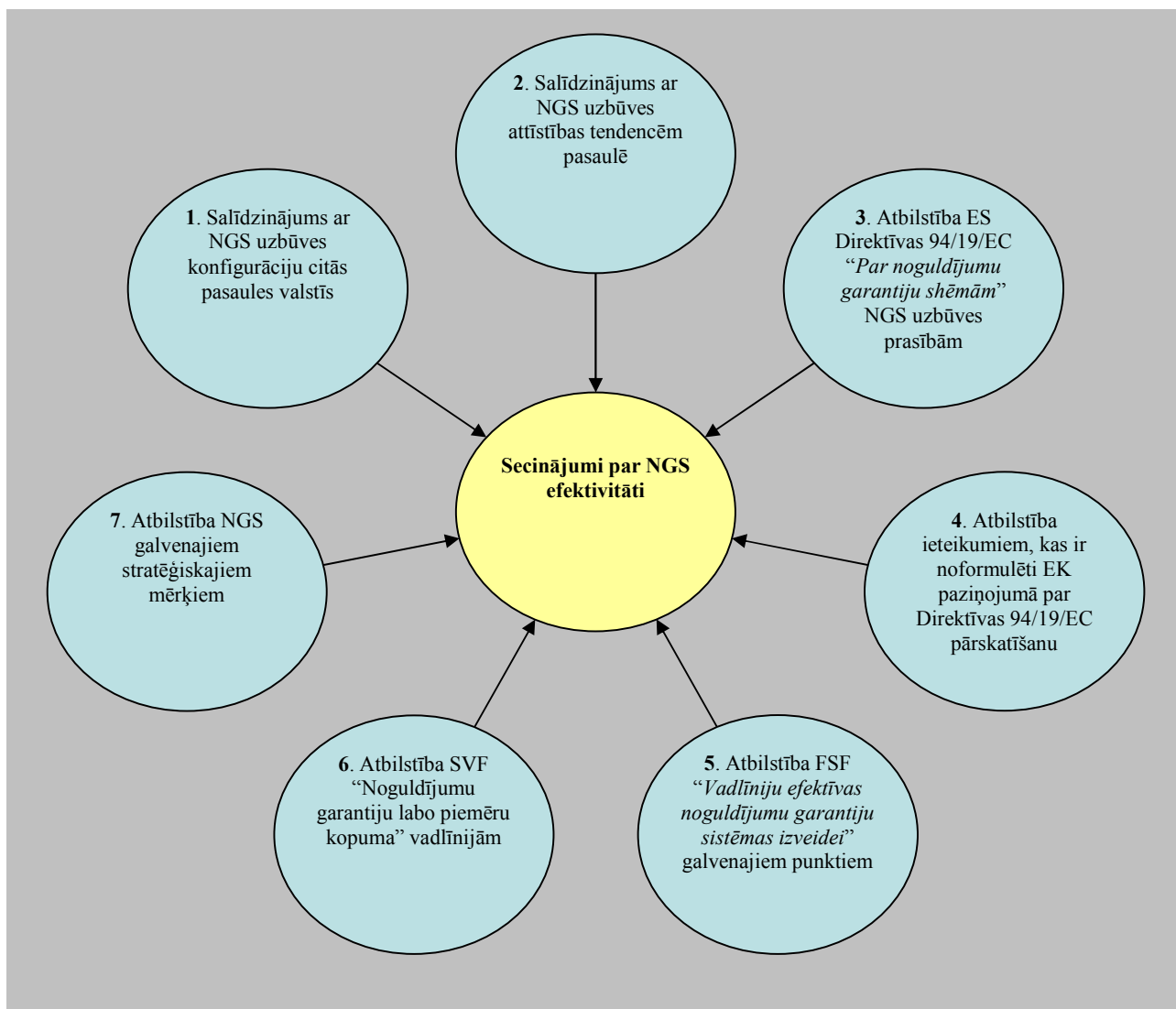
Novērtējot vairākus pētījumus par NGS efektivitāti ietekmējošiem ārējiem faktoriem, autors secināja, ka pie NGS efektivitāti ietekmējošiem ārējiem pamatfaktoriem pieder šādi faktori, kas tiek atlasīti analīzei NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijā:

1. Banku sektora stāvoklis;
2. Banku sektora regulējošās likumdošanas sistēmas efektivitāte;
3. Banku sektora uzraudzības sistēmas efektivitāte.

Cita svarīga NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas sastāvdaļa ir to kritēriju atlase, pēc kurām notiks NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo faktoru analīze un vērtēšana. Izvēloties šos kritērijus ir jāņem vērā autora izstrādātā efektīvas NGS definīcija, jaunumi finanšu regulēšanas teorijā, kā arī pašu mājās un ārvalstīs gūtā pieredze NGS izveidē un funkcionēšanā. Balstoties uz zinātniski pētnieciskās literatūras veiktās analīzes, autors piedāvā NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo faktoru vērtēšanā izmantot šādus kritērijus (skat. 5.att.):

1. Salīdzinājums ar NGS uzbūves konfigurāciju citās pasaules valstīs. Autors piedāvā noteikt pasaulē visbiežāk izmantoto (un acīm redzami visefektīvāko) pieeju noteikta NGS uzbūves pamatelementa izveidē un salīdzināt to ar esošo NGS elementa uzbūves praksi;
2. Salīdzinājums ar NGS uzbūves attīstības tendencēm pasaulē. Autors piedāvā veikt analīzi par esošo NGS uzbūves pamatelementu atbilstību NGS uzbūves attīstības tendencēm pasaulē (autors uzskata, ka šīs tendences pārstāv veiksmīgākās un acīm redzot visefektīvākās NGS uzbūves prakses);
3. Atbilstība ES Direktīvas 94/19/EC “*Par noguldījumu garantiju shēmām*” NGS uzbūves prasībām. Autors piedāvā izanalizēt NGS uzbūves pamatelementu atbilstību ES 94/19/EC Direktīvas “*Par noguldījumu garantiju shēmām*” prasībām, kas ir ES standarts NGS jomā un nozīmīgs kritērijs efektīvas NGS izveidē;
4. Atbilstība efektīvākās NGS uzbūves izveides ieteikumiem, kas ir noformulēti EK paziņojumā par Direktīvas 94/19/EC “*Par noguldījumu garantiju shēmām*” pārskatīšanu;
5. Atbilstība Finansiālās stabilitātes foruma (FSF) “*Vadlīniju efektīvas noguldījumu garantiju sistēmas izveidei*” galvenajiem punktiem. Autors piedāvā izanalizēt NGS uzbūves pamatelementu atbilstību FSF „*Vadlīnijām efektīvu noguldījumu garantiju sistēmu izveidei*”, kas tiek uzskatītas par starptautiski atzītajiem kritērijiem efektīvas NGS izveidē;

6. Atbilstība Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) “Noguldījumu garantiju labo piemēru kopuma” vadlīnijām. Autors piedāvā izanalizēt NGS uzbūves elementu atbilstību SVF vēlamām NGS uzbūves praksēm, kas ir formulētas „Noguldījumu garantiju labo piemēru kopumā” un kas tiek uzskatītas par starptautiski atzītajiem kritērijiem efektīvas NGS izveidē;
7. Atbilstība NGS galvenajiem stratēģiskajiem mērķiem. Autors piedāvā izanalizēt NGS uzbūves elementu atbilstību Latvijas NGS stratēģiskajiem mērķiem. SNAA šobrīd veido novērtēšanas metodoloģiju, lai izvērtētu NGS efektivitāti. NGS efektivitāte tiek noteikta izpētot, vai NGS uzbūves pamatelementi ir saskaņā ar šīs NGS galveno stratēģisko mērķi.

5.att. Kritēriji NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo faktoru analīzei un vērtēšanai

Pēc autora domām tikai veicot kontroli pār jaunajiem riskiem un izstrādājot šo risku samazināšanas mehānismus, ir iespējams nodrošināt NGS efektivitāti. Tāpēc ir ļoti svarīgi pilnveidot kritēriju sarakstu NGS efektivitātes izvērtēšanai, izmantojot labāko ārvalstu pieredzi, kā arī starptautisko finanšu institūciju ieteikumus efektīvas NGS izveides jomā. Veicot NGS efektivitātes izvērtēšanu turpmāk, minēto kritēriju saraksts varētu būt papildināts, vai kādi no kritērijiem varētu tikt izslēgti no NGS efektivitātes novērtēšanas shēmas (ja tie ir novecojuši).

2. NOGULDĪJUMU GARANTIJU SISTĒMAS EFEKTIVITĀTES ANALĪZE UN NOVĒRTĒJUMS

2.1. Latvijas noguldījumu garantiju sistēmas efektivitātes izvērtējums, pielietojot izstrādāto metodoloģiju

Ņemot vērā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas soļus (skat. 4.att.), metodoloģijas pirmajā posmā autors noskaidroja NGS stratēģiskos mērķus Latvijā. Autors secināja, ka Latvijas NGS tiek noteikti trīs stratēģiskie mērķi (finanšu tirgus stabilitātes veicināšana, finanšu tirgus attīstības veicināšana un noguldītāju interešu aizsardzība), no kuriem mērķis “*Finanšu tirgus stabilitātes veicināšana*” ir izvēlēts par prioritāro jeb galveno stratēģisko mērķi.

Ņemot vērā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas soļus (skat. 4.att.), metodoloģijas otrajā un trešajā posmā autors veica Latvijas NGS efektivitāti ietekmējošo iekšējo un ārējo faktoru analīzi un nonāca pie šādiem secinājumiem (skat. 6.att.):

1. Salīdzinot Latvijas NGS uzbūves pamatelementus ar NGS uzbūves pamatelementiem citās valstīs, ir skaidri redzams, ka tā iederas visizplatītākajā NGS uzbūves konfigurācijā. Lai gan minētā konfigurācija pilnībā neiekļaujas FSF un SVF izstrādātajās labāko prakšu shēmās, autors secinājis, ka tā ir samērā efektīva NGS uzbūve – to pieņēma valstu vairums pasaulē, un Latvijā tā ir uzticami darbojusies jau vairāk nekā 10 gadus;
2. Apskatot pasaules tendences NGS uzbūves pamatelementu attīstībā, ir interesanti atzīmēt, ka lielā skaitā pasaules valstu ir sākts ieviest dažādus NGS uzbūves pamatelementus, kas cīnās ar Morālo kaitējumu¹⁰. Attīstība šajā virzienā ir vispasaules tendence. Neskatoties

¹⁰ Morālais kaitējums – bankas tieksme uz papildus risku, ko izraisa apstākļi, ka bankas var uzņemties lielāku risku bez papildus noguldījumu garantiju iemaksām. Tajā pašā laikā noguldītājiem, uzticoties noguldījumu aizsardzībai, ko

uz augošo Morālo kaitējumu savā NGS (skat. 8. att.), Latvijas NGS nesteidzas sekot šai tendencei, kas negatīvi ietekme tās efektivitāti;

3. Latvijas NGS uzbūve pilnībā atbilst ES Direktīvas 94/19/EC „*Par noguldījumu garantijas shēmām*” prasībām. Tāpēc autors secina, ka Latvijā ir izveidota diezgan efektīva NGS uzbūves konfigurācija, kas atbilst ES standartiem noguldījumu garantiju jomā. Ir jāatzīmē, ka Direktīva lielā mērā ignorē tādu finanšu tirgus stabilitātes aspektu kā Morālā kaitējuma problēmu un tā vietā koncentrējas uz noguldītāju aizsardzības nodrošināšanu. Pēc autora uzskatiem, šī iemesla dēļ pašreiz Latvijā tik maza uzmanība tiek pievērsta cīņai ar Morālo kaitējumu ar dažādu NGS uzbūves elementu palīdzību. Autors to uzskata par faktoru, kas nopietni vājina Latvijas NGS efektivitāti;
4. EK paziņojumā par Direktīvas 94/19/EC pārskatīšanu ir atzīmēta Morālā kaitējuma problēmas negatīvā ietekme uz NGS efektivitāti ES dalībvalstīs. Autors secina, ka EK piedāvā risināt Morālā kaitējuma problēmu katrai ES valstij tā, kā tā pati to atzīst par piemērotu Direktīvas 94/19/EC ietvaros, vienīgi atbalstot mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju ieviešana ES dalībvalstīs;
5. Autors secina, ka Latvijas NGS ir sasniegusi diezgan augstu efektivitātes līmeni, vērtējot to no FSF „*Vadlīniju efektīvas noguldījumu garantijas sistēmas izveidei*” viedokļa¹¹, jo Latvijas NGS uzbūves struktūra nodrošina augstu noguldītāju uzticības pakāpi Latvijas NGS, risina Nelabvēlīgās izvēles, Noteikumu slazdu, Starpaģentūru berzes problēmas, bet tikai daļēji Morālā kaitējuma problēmu;
6. Autors secina, ka Latvijas NGS ir sasniegusi diezgan augstu efektivitātes līmeni, vērtējot to no SVF “*Noguldījumu garantiju labo piemēru kopuma*” viedokļa¹², jo Latvijas NGS uzbūves struktūra nodrošina augstu noguldītāju uzticības pakāpi Latvijas NGS, risina Nelabvēlīgās izvēles, Politiskā slazda, Noteikumu slazdu, Starpaģentūru berzes, bet tikai daļēji Morālā kaitējuma problēmu;

nodrošina NGS, ir mazāk stimulu pārraudzīt bankas. Tas viss var rosināt bankas uzņemties pārmērīgu risku, ja vien nav mehānisma, kā piemērot bankām finansiālās sankcijas par pārmērīga riska uzņemšanos. Lai risinātu šo problēmu, NGS uzbūve parasti tiek pielietoti visdažādākie elementi, kas samazina Morālā kaitējuma negatīvo efektu.

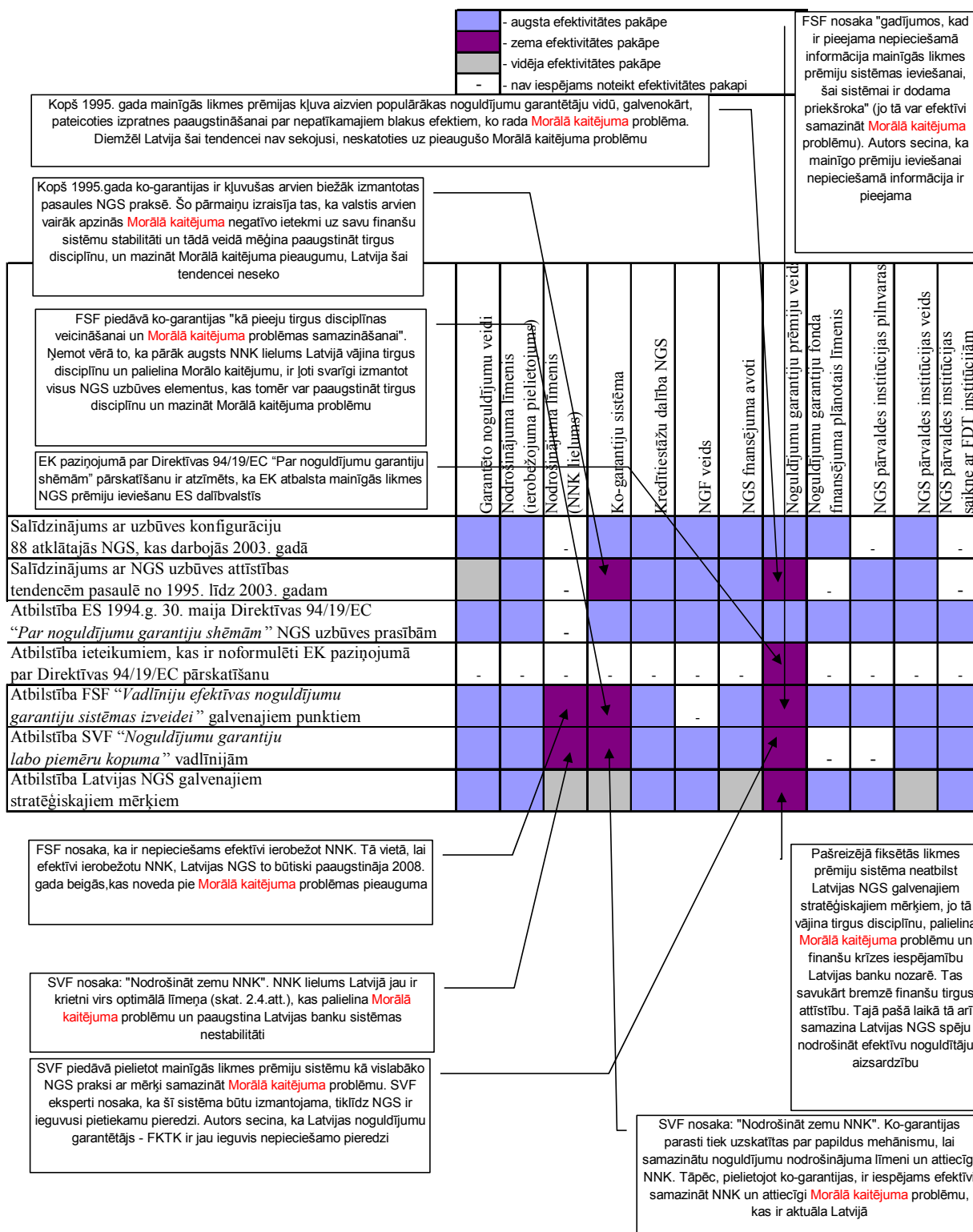
¹¹ 2008. gadā no 12 efektīvas NGS uzbūves pamatprincipiem ir nodrošināta pilnīga atbilstība 9 pamatprincipiem.

¹² 2008. gadā no 14 efektīvas NGS uzbūves pamatprincipiem ir nodrošināta pilnīga atbilstība 9 pamatprincipiem un liela mērā – 3 pamatprincipiem.

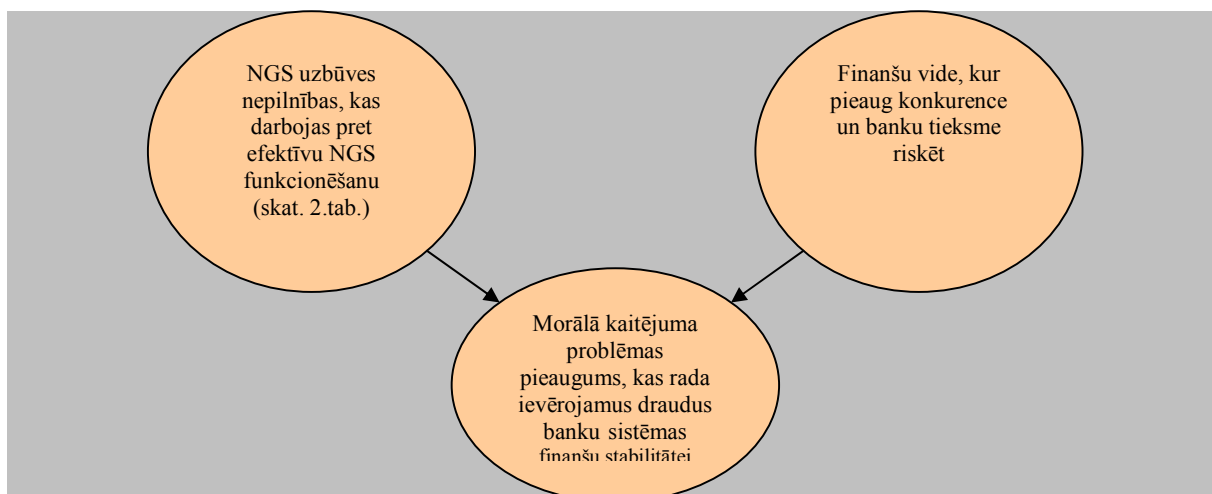
7. Autors secina, ka lielākā daļa Latvijas NGS elementu atbilst Latvijas NGS galvenajiem stratēģiskajiem mērķiem. Veiktais pētījums atklāja, ka Latvijā ir izveidota diezgan efektīva saikne starp NGS uzbūves struktūru un NGS galvenajiem stratēģiskajiem mērķiem. Tajā pašā laikā autors atrod pierādījumus tam, ka vairāki Latvijas NGS uzbūves elementi tomēr nesaskan ar NGS stratēģiskajiem mērķiem;
8. Vērtējot NGS efektivitāti ietekmējošos ārējos pamatfaktoros, autors secina, ka pašlaik Latvijā ir izveidota uz tirgu orientēta banku sistēma ar nepieciešamiem tiesiskiem pamatiem un institucionālo struktūru, efektīvu banku uzraudzības sistēmu, kas sniedz vērtīgus pakalpojumus gan mājsaimniecībām, gan uzņēmēju sektoram, veicinot modernas tautsaimniecības funkcionēšanu. Tomēr, arvien pieaugošas konkurences vides radīšana Latvijas bankām savienojumā ar banku sistēmas ārējo faktoru ietekmi ievērojami palielina banku darbības riskus un aktualizē Morālā kaitējuma problēmu Latvijā.

2.2. Latvijas noguldījumu garantiju sistēmas trūkumi un tās pilnveidošanas iespējas

Apkopojot veiktā pētījuma rezultātus autors secinājis, ka Latvijā ir izveidota samērā efektīva NGS. Diemžēl pašreizējā NGS uzbūvē ir vairāki NGS elementi, kas darbojas pret efektīvu NGS darbību, paaugstinot Morālā kaitējuma problēmu (skat. 2. tab.). Pēc autora uzskatiem, Latvijas NGS uzbūves nepilnības savienojumā ar pieaugušiem banku darbības riskiem palielina Morālā kaitējuma problēmu un rada ievērojamus draudus Latvijas banku sistēmas finanšu stabilitātei (skat. 7.att.).

6.att.Latvijas NGS efektivitātes izvērtēšanas rezultāti

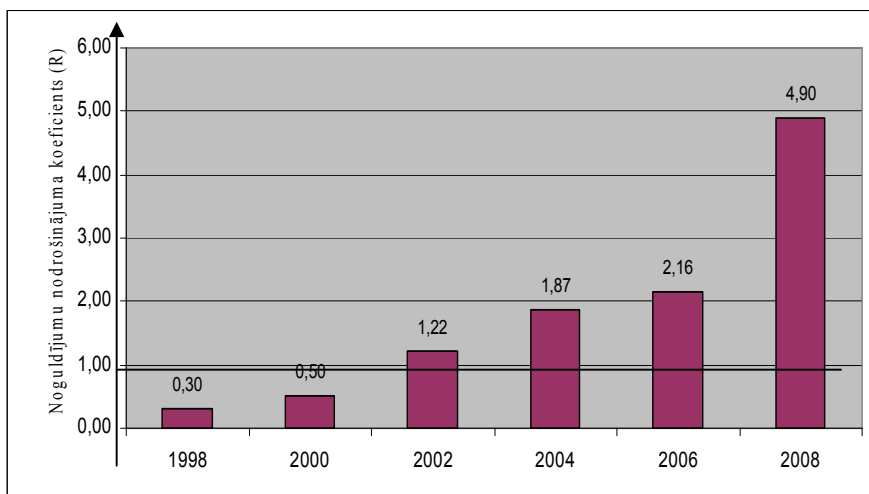
7.att. Morālā kaitējuma problēmas aktualizācija Latvijā

2. tabula

NGS elementi, kas darbojas pret efektīvu NGS funkcionēšanu Latvijā

NGS uzbūves elementi	Uzbūves elementu negatīva ietekme uz NGS funkcionēšanas efektivitāti
Nodrošinājuma līmenis (NNK lielums ¹³)	Pārāk augsts NNK lielums (gandrīz 5 reizes lielāks par optimālo (skat. 8.att.)) samazina noguldītāju vēlmi pārraudzīt bankas. Tas palielina Morālā kaitējuma problēmu un banku tieksmi riskēt
Noguldījumu garantiju prēmiju veids	Pastāvošā fiksētās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēma palielina Morālā kaitējuma problēmu un mudina bankas izvēlēties riskantākas (un potenciāli peļņu nesošākas) stratēģijas, jo pašlaik bankām nav jāmaksā papildus noguldījumu garantiju prēmijas par papildus risku
Ko-garantiju sistēma	Pašlaik Latvijā nepastāv ko-garantiju sistēma. Tas palielina Morālā kaitējuma problēmu un veicina banku vēlmi riskēt, jo bez ko-garantiju sistēmas noguldītājiem, kas ir pārliecināti par NGS doto aizsardzību, ir mazāk stimulu pārraudzīt bankas. Šādā veidā noguldītāji netieši stimulē bankas uzņemties pārmērīgu risku
NGS finansējuma avoti	NGS finansējuma avots - "Ex-post" maksājumi no kredītinstitūcijām nav pietiekami reglamentēti likumdošanā („Noguldījumu garantiju likumā” ir sniegta tikai "Ex-post" maksājumu pamatkonceptija). Šāda nenoteiktība attiecībā uz vienu no svarīgākajiem NGS finansējuma avotiem var veicināt Morālā kaitējuma problēmu, jo pietiekami skaidri nerāda bankām, ka atbildība par bankrotējušo banku noguldītāju atlīdzību gulstas uz bankām, nevis valsti
NGS pārvaldes institūcijas veids	Pastāvošais valsts administrētās NGS pārvaldes institūcijas veids ienes augstu Morālā kaitējuma līmeni finanšu sistēmā, jo samazina noguldītāju vēlmi pārraudzīt bankas

¹³ Noguldījumu nodrošinājuma līmenis ir maksimālā summa, ko noguldītājs var pieprasīt bankas bankrota gadījumā no NGS pārvaldes institūcijas (ši summa nevar būt lielāka par noguldījuma summu). Tomēr, starptautiskajā praksē noguldījumu nodrošinājuma līmeni nevērtē naudas vienību izteiksmē, jo katrā valstī ir atšķirīga ekonomikās attīstības pakāpe. Tāpēc, kā līdzeklis noguldījumu nodrošinājuma līmeņa vērtēšanai, tiek izmantots noguldījumu nodrošinājuma koeficients (NNK). NNK iegūst, dalot maksimālo noguldījumu nodrošinājuma summu ar IKP lielumu uz vienu iedzīvotāju.

Noguldījumu nodrošinājuma koeficients (R)

Nodrošinājuma koeficients	Riska pakāpe
0-1	Zema
1-4	Vidēja
4 un vairāk	Augsta

8.att. Noguldījumu nodrošinājuma koeficienta izmaiņas Latvijā (1998.g.-2008.g.)¹⁴

Atbildot uz Morālā kaitējuma problēmas aktualizācijas izaicinājumiem, autors piedāvā pārveidot Latvijas NGS uzbūvi, tā lai līdz minimumam samazinātu NGS negatīvo ietekmi uz finanšu tirgus stabilitāti, ko rada Morālais kaitējums.

Iepriekšējie pētījumi šajā jomā rāda, ka Morālo kaitējumu var samazināt, radot un veicinot piemērotas iniciatīvas ar īpašu NGS uzbūves elementu ieviešanas palīdzību. Pētot citu valstu pieredzi Morālā kaitējuma problēmas apkarošanā to NGS sistēmās, SVF, FSF un EK ieteikumus efektīvas NGS izveidē, kā arī ņemot vērā vietējos apstākļus, autors ir izstrādājis pragmatiskus un realizējamus priekšlikumus Latvijas NGS reformai, kas ir apkopoti 3. tabulā. Priekšlikumi paredz saskaņotas Morālā kaitējuma problēmu samazinošas NGS elementu paketes ieviešanu, tādu kā mainīgās likmes prēmijas un ko-garantiju sistēma.

¹⁴ Saistības starp NNK un riska pakāpi izteikti parādās Demirguc-Kunt un Detragiache (2000.g.) veiktā pētījuma rezultātos. Atbilstoši empīriskiem pierādījumiem, ko atklāja Cull, Senbet, Sorge (2004 g.), pārmērīgam NNK lielumam ir tendence atstāt negatīvu ilgtermiņa ietekmi uz banku sektora attīstību, jo tas vājina tirgus disciplīnu, rosinot noguldītājus uzņemties pārāk lielu risku, ieguldot savus finanšu līdzekļus noguldījumos ar augstām noguldījumu likmēm, neveicot banku finanšu situācijas analīzi. Tas rada Morālā kaitējuma problēmu, kas noved pie lielākas banku sistēmas nestabilitātes. Barth, Caprio un Levine (2001.g.) veiktais pētījums parāda, ka valstīs, kur NGS izvēlas augsto NNK lielumu, NGS ietekme izrādās destabilizējoša un tikai paaugstina iespēju valstij ciest banku krīzē.

NGS uzbūves nepilnības un priekšlikumi pēc to negatīvas ietekmes mazināšanas

NGS uzbūves elementi	Pašreizējā NGS uzbūves prakse Latvijā ¹⁵	Piedāvātā NGS prakse un sagaidāmais reformas ieguvums
Nodrošinājuma līmenis (NNK lielums)	Noguldījumu nodrošinājuma koeficienta lielums ir augstāks par optimālo līmeni gandrīz 5 reizes (skat. 8.att.)	Diemžēl nav iespējams samazināt NNK lielumu un saskaņot to ar ekonomikas attīstības reālajiem apstākļiem ES regulējošo aktu prasību dēļ. Lai samazinātu Morālā kaitējuma negatīvo ietekmi pārāk augstā NNK lieluma dēļ, autors piedāvā ieviest divus Morālā kaitējuma mazinošus NGS uzbūves elementus (mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēmu un ko-garantiju sistēmu)
Noguldījumu garantiju prēmiju veids	Fiksētās likmes prēmijas	Autors piedāvā ieviest mainīgās likmes prēmijas. Tās dod stimulu bankām izvairīties no pārmērīga riska uzņemšanās. Izmantojot mainīgās likmes prēmiju sistēmu bankām jāsaprotas ar riska patieso cenu un tās sabalansē riska un peļņas kompromisu (tām kredītiestādēm, kurām ir mazāks risks, būtu jāmaksā zemākas iemaksas NGS, un otrādi), kas mazinātu Morālā kaitējuma problēmu
Ko-garantiju sistēma	Nedarbojas	Autors piedāvā ieviest duālo (divu līmeņu) ko-garantiju sistēmu. Personām, kam ir nelieli noguldījumi (ne vairāk kā 3000 LVL) šī ko-garantiju sistēma nodrošina pilnu aizsardzību pret zaudējuma risku. Lielāku naudas summu noguldītājiem šī sistēma nodrošina tikai 90% kontu atlikuma aizsardzību, saglabājot stimulu pārraudzīt bankas, kas varētu samazināt Morālā kaitējuma problēmu
NGS finansējuma avoti	“Ex-Ante” finansētā sistēma ar “Ex-Post” papildus maksājumiem	Autors piedāvā precizēt “Ex-post” iemaksu koncepciju „ <i>Noguldījumu garantiju likumā</i> ”. Tas varētu samazināt Morālā kaitējuma problēmu, jo skaidri rādītu bankām, ka atbildība par bankrotējušo banku noguldītāju atlīdzību gulstas uz bankām, nevis valsti
NGS pārvaldes institūcijas veids	Valsts administrētās NGS pārvaldes institūcijas veids	Lai samazinātu šīs NGS uzbūves elementa negatīvo ietekmi caur Morālā kaitējuma mehānismu, autors piedāvā kombinēt pašreizējo NGS administrēšanas veidu ar tādiem NGS uzbūves elementiem, kas varētu samazināt Morālā kaitējuma problēmu (mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēma un ko-garantiju sistēma)

Piedāvātās Latvijas NGS reformas sagaidāmos ieguvumus (skat. 3.tab.) pierāda arī empīriskie pierādījumi par dažādu NGS uzbūves elementu ietekmi uz banku sistēmas stabilitāti, ko savā 2000. gadā veiktajā pētījumā ieguva Demircuc-Kunt un Detragiache¹⁶. Iegūtie

¹⁵ Uzbūves elementu negatīvo ietekmi uz NGS funkcionēšanas efektivitāti skat. 2. tab.

¹⁶ Pētījums analizē datus par 61 valsti laika posmā no 1980. līdz 1997. gadam.

pierādījumi rāda, ka tādas NGS uzbūves elementi kā mainīgās likmes prēmijas un ko-garantijas spēj efektīvi mazināt Morālo kaitējumu un banku krīzes iespējamību.

Piedāvātā reforma atbilst Latvijas NGS stratēģiskajiem mērķiem, ES Direktīvas 94/19 “*Par noguldījumu garantijas shēmām*” prasībām, EK paziņojumā par Direktīvas 94/19/EC pārskatīšanu noformulētajiem ieteikumiem, FSF „*Vadlīnijām efektīvas noguldījumu garantijas sistēmas izveidei*” un SVF “*Noguldījumu garantiju labo piemēru kopuma*” vadošajiem punktiem.

Autors uzskata, ka Morālā kaitējuma problēma būtu jārisina gan valsts, gan ES līmenī, jo finanšu nestabilitātei piemīt pārrobežu izplatības efekts. Taču, kamēr Morālā kaitējuma problēma netiek risināta ES likumdošanas procesā, ir ļoti svarīgi “*Sakārtot savu māju*”, lai sniegtu Latvijas ieguldījumu gan valsts, gan ES finanšu sistēmas stabilitātē (2006.g. novembrī bija pieņemts EK ziņojums parlamentam un padomei par Direktīvas 94/19/EC “Par noguldījumu garantiju shēmām” pārskatīšanu. Apspriešanas procesa rezultātā EK secināja, ka iespējamās izmaiņas spēkā esošā direktīvā jāapsver tikai ilgtermiņā). Šajā kontekstā interesanti ir atzīmēt, ka ES ietvaros daudzas valstis aktīvi meklē pārmaiņas savu NGS uzbūvē ar mērķi nodrošināt tās efektivitāti mainīgā finanšu vidē un jau ir ieviesušas vai arī apsver NGS uzbūves Morālo kaitējumu mazinošu elementu ieviešanu.

Ir jāatzīmē, ka NGS reforma ir diezgan sarežģīts process. Taču, atbilstoši citu valstu pieredzei, ieguvumi no efektīvākas NGS krietni atsver tās sarežģītās radīšanas grūtības.

3. NOGULDĪJUMU GARANTIJAS SISTĒMAS REFORMAS VEIKŠANAS PRAKTISKIE ASPEKTI LATVIJĀ

3.1. Noguldījumu garantiju sistēmas reformas priekšnoteikumi

Autors secina, ka piedāvātās izmaiņas NGS uzbūvē (skat. 3.tab.) pilnībā atbilst NGS stratēģiskajiem mērķiem un tagad saskaņā ar izstrādāto metodoloģiju (skat. 4.att.) būtu jāveic to apstākļu situācijas analīze, kas ir nepieciešami, lai veiksmīgi ieviestu NGS reformas priekšlikumus. Izmantojot citu valstu pieredzi NGS reformu veikšanā, kā arī FSF izstrādātās “*Vadlīnijas efektīvas noguldījumu garantiju sistēmas izveidei*” un „*Vispārējus ieteikumus mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēmas izveidē*”, ko izstrādājusi SNAA, autors noteica vairākus priekšnoteikumus, kas būtu jāsasniedz, lai veiksmīgi īstenotu piedāvāto NGS reformu (skat. 4.tab.).

Situācijas analīze par nepieciešamajiem apstākļiem NGS reformas priekšlikumu ieviešanai
Latvijā

Nepieciešamie apstākļi	Pašreizējie apstākļi Latvijā
<p>1. Stabila ekonomiskā vide</p> <p>2. Stabila un droša banku sistēma</p>	<p>Neatbilst. Kopš neatkarības atgūšanas, pārdomāta monetārā un fiskālā politika radīja produktīvus ekonomiskos pārveidojumus un Latvijā tika izveidota gan stabila ekonomiskā vide, gan arī uz tirgu orientēta banku sistēma ar nepieciešamiem tiesiskiem pamatiem un institucionālo struktūru, kas nodrošināja Latvijas straujo ekonomisko attīstību. Diemžēl 2008. gada rudenī situācija būtiski pasliktinājās, un Latvijas ekonomika ieslīga recesijā. Bez iekšējām problēmām ekonomikas attīstības jomā 2006.–2007.gadā, Latvija saņēma papildus triecienu no pasaules finanšu krīzes un recesijas daudzos Latvijai svarīgos eksporta tirgos vai investoru valstīs. Valsts makroekonomiskās situācijas pasliktināšanās 2008. gadā (ekonomiskās attīstības straujš palēninājums, bezdarba līmeņa pieaugums, joprojām augsts inflācijas līmenis u.c.) negatīvi ietekmēja arī banku sektoru (2008.gadā pasliktinājās visi galvenie banku darbības rādītāji). Tāpēc autors uzskata, ka būtu lietderīgi atlikt NGS uzbūves reformas īstenošanu līdz situācija ekonomikā un banku sektorā stabilizēsies</p>
<p>3. Stingri likumdošanas ietvari</p>	<p>Atbilst. Latvijas banku darbību regulējošie normatīvie akti pilnībā atbilst ES banku direktīvu prasībām, bet dažās jomās tie ir pat stingrāki. Pilnībā ieviesti starptautiskie grāmatvedības standarti, saskaņā ar kuriem tiek gatavoti banku gada pārskati un starptautiskās auditorfirmas veic banku auditu</p>
<p>4. Efektīva banku uzraudzības sistēma</p>	<p>Atbilst. Kopš 2000.g. Latvijas banku uzraudzības sistēma pilnībā atbilst Bāzeles banku efektīvas uzraudzības pamatprincipiem. Tā tiek uzskatīta par vienu no stingrākajām Centrālajā un Austrumeiropā</p>
<p>5. Nozīmīgas NGS rezerves</p>	<p>Atbilst. 2007.g. beigās kopējie NGS aktīvi sasniedza 87,7 milj. latu, un tas sedza 0.85% no kopējās garantēto noguldījumu summas banku sistēmā. Ņemot vērā faktu, ka vairumā valstu NGS mērķa koeficients svārstās robežās starp 0,5% un 5%, autors secinājis, ka Latvijas NGS ir uzkrājusi pietiekamas rezerves, lai veiktu NGS uzbūves reformu</p>
<p>6. Kompetentu un pieredzējušu cilvēku resursi NGS pārvaldes institūcijā</p>	<p>Atbilst. FKTK speciālisti guva vērtīgu pieredzi veiksmīgi pārvaldot NGS, ka arī veicot Latvijas kredītinstitūciju uzraudzību kopš 2001.gada. Viņi veiksmīgi novadīja 2003.g. un 2008.g. NGS reformu. FKTK speciālisti pastāvīgi paaugstina savu zināšanu līmeni starptautiskosursos, pieredzes apmaiņas semināros, ka arī piedalās ES institūciju darbā un aktīvi sadarbojas ar analogisko ārzemju institūciju pārstāvjiem</p>
<p>7. Atbilstība izmaiņām finanšu tirgus dalībnieku uzraudzības principos</p>	<p>Atbilst. Viena no pēdējām un vissvarīgākajām norisēm banku uzraudzībā ir BBUK izstrādātā dokumenta jaunā Vienošanās par kapitālu vai Bāzele II <i>un tā ieviešana</i> Latvijā sākot no 2008.g. Šī dokumenta pamatmērķis ir izveidot tādas ietvarus, kas turpmāk nostiprinātu starptautiskās banku sistēmas drošību un stabilitāti. Daudzi autori uzskata, ka lai padarītu Bāzele II par efektīvāko instrumentu starptautiskās banku sistēmas stabilitātes veicināšanai, tas būtu jāizmanto kombinācijā ar NGS, kas savā uzbūvē izmanto Morāla kaitējuma mazinājošos elementus. Tāpēc Bāzele II ieviešana Latvijā var padarīt piedāvāto Latvijas NGS reformu īpaši efektīvu Morālā kaitējuma mazināšanā un finanšu stabilitātes uzlabošanā</p>

Viena no pēdējām un vissvarīgākajām norisēm banku uzraudzībā ir Bāzeles Banku uzraudzības komitejas izstrādātā dokumenta jaunās Vienošanās par kapitālu vai Bāzele II (tālāk tekstā – Bāzele II) pieņemšana 2004. gadā. Šī dokumenta pamatmērķis ir izveidot tādus ietvarus, kas turpmāk nostiprinātu starptautiskās banku sistēmas drošību un stabilitāti. Sākot no 2008.gada Bāzele II prasības Latvijas kredītiestādēm ir obligātas.

Diemžēl Bāzele II piedāvātā kapitāla pietiekamības novērtēšanas metodika neņem vērā NGS uzbūves lomu finanšu sistēmas stabilitātes nodrošināšanā. Turklāt, lai padarītu Bāzele II par efektīvāko instrumentu starptautiskās banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanā, tā būtu jāizmanto kombinācijā ar NGS, kas savā uzbūvē izmanto Morāla kaitējuma mazinošos elementus (Hellmann, Murdock, Stiglitz (1997), Flannery (1991), Pennachi (2003)). Autors uzskata, ka, kombinējot NGS ar Morāla kaitējuma mazinošiem uzbūves elementiem (skat. autora priekšlikumus par Latvijas NGS reformu) ar Bāzele II metodiku, var daudz efektīvāk mazināt Morālā kaitējuma problēmu (nekā pielietojot tikai jauno Bāzele II metodiku), tādējādi dodot lielāku ieguldījumu finanšu stabilitātē.

Apkopojot veiktās analīzes rezultātus (skat. 4.tab.), autors ir secinājis, ka sakarā ar pēdējiem notikumiem ekonomikā, būtu lietderīgi atlikt NGS reformas īstenošanu līdz situācija banku sektorā un ekonomikā stabilizēsies. No tā piedāvātā NGS reforma (skat. 3.tab.) nezaudēs savu aktualitāti un pat tās aktualitāte pieaugs, jo pašreizējās problēmas banku sektorā nākotnē rādīs nepieciešamību pēc drošākas banku sistēmas izveidošanas, kas kopā ar pārdomāto valsts ekonomisko politiku liktu pamatu stabilai un sabalansētai Latvijas ilgtermiņa izaugsmei.

3.2. Noguldījumu garantiju sistēmas reformas īstenošanas pasākumi

Tagad, atbilstoši autora izstrādātajai metodoloģijai (skat. 4.att.), ir nepieciešams noteikt piedāvātās NGS izmaiņu īstenošanas pasākumus, ka arī jāizveido priekšlikumu apkopojums par šiem pasākumiem. Pētot citu valstu pieredzi NGS reformu veikšanā, autors ir noteicis vairākus būtiskus jautājumus sakarā ar NGS izmaiņu īstenošanas pasākumiem, kas būtu atrisināmi. Darbā autors izpētījis dažādas pieejas šo jautājumu risināšanai, ka arī izveidojis priekšlikumu apkopojumu par šiem jautājumiem. Priekšlikumi ir pamatoti ievērojot daudzu valstu pieredzi, kurās jau darbojas mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēmas, ko-garantijas un NGS ar “Ex-Post” finansējuma elementiem, kā arī ar atbilstošo teorētisko literatūru.

Priekšlikumu apkopojums mainīgās likmes prēmiju sistēmas ieviešanai

Galvenie jautājumi	Piedāvātie risinājumi
1. Kāda pieeja būtu jāizmanto, lai diferencētu banku riskus?	<p>Autors secinājis, ka mainīgās likmes prēmiju sistēmas izveidē visefektīvākā ir šāda pieeja:</p> <p>1. Kombinētā kvantitatīvo un kvalitatīvo kritēriju pieeja, kurā kvantitatīvajiem rādītājiem tiek piešķirts lielāks svars nekā subjektīvākajiem kvalitatīvajiem rādītājiem. 2. Kvantitatīvo rādītāju vidū CAR tiek piešķirts lielāks svars nekā citiem rādītājiem. Šos priekšlikumus pamato šādi apsvērumi: 1. Kombinētā kvantitatīvo un kvalitatīvo kritēriju pieeja, kurā kvantitatīvie rādītāji ir nozīmīgāki kā subjektīvākie kvalitatīvie rādītāji pārlicecinoši pierādīja savu efektivitāti, jo vairumā valstu, kurās ir NGS ar mainīgās likmes prēmiju sistēmu, izmanto tieši šo modeli; 2. Vairumā valstu ar mainīgās likmes prēmiju sistēmu par galveno riska indikatoru izmanto CAR rādītāju. Latvijā pastāv efektīva metodika CAR izvērtēšanai</p>
2. Kā noteikt mainīgās likmes prēmiju kategoriju skaitu?	<p>Ņemot vērā to, ka 2008.g. beigās piecās lielākajās Latvijas bankās atradās 63,4% no kopējo noguldījumu apjoma banku sistēmā, autors secinājis, ka Latvijas NGS ir vēlamāks liels skaits prēmiju kategoriju (5-9 kategorijas). Piedāvātā sistēma dod iespēju NGS saņemt relatīvi stabilu noguldījumu garantiju prēmiju ieņēmumu apjomu (tas ir svarīgi, ņemot vērā to, ka NGS Latvijā tika dibināta tikai 1998.g., un ir joprojām svarīgi uzturēt relatīvi stabilu noguldījumu garantiju prēmiju ieņēmumu apjomu)</p>
3. Kā noteikt mainīgās likmes?	<p>Autors piedāvā mainīgās likmes prēmiju likmju noteikšanai izmantot šādu formulu: FKTK prēmijas ieņēmumi saskaņā ar FKTK finanšu plānošanas mērķiem = $P \cdot (A_1 + \dots + A_n)$ (pašreizējā fiksētās likmes prēmiju sistēma) = $P_1 \cdot Q_1 + \dots + P_n \cdot Q_n$ (piedāvātā mainīgās likmes prēmiju sistēma), kur</p> <p>P- Pašreizējā fiksētā NG prēmijas likme. $A_1 - A_n$ – garantēto noguldījumu lielums, ko piesaistījušas bankas. P_1 – mainīgās prēmijas likme, ko izmanto bankas, kas ieskaitītas augstākajā prēmiju riska kategorijā. P_n – mainīgās prēmijas likme, ko izmanto bankas, kas ieskaitītas zemākajā prēmiju riska kategorijā. Q_1 un Q_n – kopējais garantēto noguldījumu lielums, ko piesaistījušas tās Latvijas bankas, kas ieskaitītas augstākā un zemākā prēmiju riska kategorijā. Autors piedāvā izmantot Latvijā mainīgās likmes ar starpības koeficientu 4 (P_1/P_n). 4 ir visizplatītākais pasaulē starpības koeficienta lielums, kas dod iespēju nodrošināt būtisku izšķirību starp zemāko un augstāko prēmijas riska kategoriju, darbojoties kā efektīvs pamudinājums bankām uzlabot savas riska pozīcijas. Autora piedāvātā formula mehāniski nepalielina kopējo prēmiju ieņēmumu apjomu un tajā pašā laikā palīdz FKTK neatpalikt no ielānotiem finansēšanas mērķiem</p>
4. Kā nodrošināt noguldījumu garantētāju ar nepieciešamo informāciju?	<p>Autors ir secinājis, ka FKTK rīcībā ir efektīva informācijas vākšanas sistēma (ko var izmantot, lai iegūtu mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēmas administrēšanai nepieciešamo informāciju) jo:</p> <p>1. FKTK iegūst informāciju tieši no bankām; 2. FKTK izmanto informāciju, kas sagatavota saskaņā ar Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem, un iepriekš auditētu informāciju</p>
5. Kā nodrošināt mainīgās likmes prēmiju sistēmas caurspīdīgumu un konfidencialitāti?	<p>Autors piedāvā sabiedrībai atklāt mainīgās likmes prēmiju sistēmas pamatietvarus, taču faktiskām banku riska kategorijām vai reitingam vajadzētu būt atklātam tikai banku vadībai. Šo piedāvājumu pamato šādi apsvērumi: 1. Banku likmju atklāšanai var būt negatīvas sekas banku sistēmas stabilitātei; 2. Saskaņā ar veikto pētījumu patlaban neviena NGS pasaulē nepublicē šos reitingus</p>

Priekšlikumu apkopojumi par ko-garantiju ieviešanu un “Ex-post” iemaksu koncepcijas precizēšanu

Galvenie jautājumi	Piedāvātie risinājumi
1.Kāda pieceja ko-garantijām būtu jāizmanto Latvijā?	Autors secinājis, ka Latvijā priekšroka būtu dodama divlīmeņu ko-garantiju piecejai. Uzurot lielākajos noguldītājos interesi pārraudzīt bankas, šī sistēma ievērojami samazina Morālo kaitējumu. Tajā pašā laikā divlīmeņu ko-garantiju sistēma piedāvā pilnas (100%) noguldījumu garantijas nelielo noguldījumu turētājiem. Tas ir īpaši svarīgi ņemot vērā to, ka viens no galvenajiem Latvijas NGS stratēģiskajiem mērķiem ir “Noguldītāju interešu aizsardzība”. Turklāt divlīmeņu ko-garantiju sistēmas ieviešana ir īpaši svarīga mazo noguldījumu lielā īpatsvara dēļ Latvijā. Autors piedāvā par nelielu noguldījumu definēt tādu noguldījumu, kura summa nepārsniedz LVL 3000
2.Kā izvēlēties ko-garantijas likmi?	Autors piedāvā izvēlēties 10% ko-garantijas likmi. 10% ko-garantijas likme (maksimālā atļautā likme saskaņā ar ES 94/19/EC Direktīvu) ir izvēlēta, lai iegūtu maksimālo efektu no šī NGS uzbūves elementa. Piedevām, minētās ko-garantiju likmes izvēle ir izrādījusies veiksmīga, jo visas ES dalībvalstis, kas izmanto ko-garantiju sistēmu, ir izvēlējušās šo likmi. Tādējādi autors piedāvā izveidot ko-garantijas nodrošinājumu šādā veidā - Latvijas NGS garantē 100% noguldījumu līdz LVL 3000 un 90% noguldījumu no LVL 3000 līdz maksimālajam noguldījumu nodrošinājuma līmenim
3.Kā padarīt ko-garantiju sistēmu sabiedrībai saprotamu?	Analizējot citu valstu pieredzi, autors piedāvā šādas darbības: 1.FKTK izstrādā brošūru, kurā aprakstīta ko-garantiju sistēmas uzbūve un darbība. Šai brošūrai vajadzētu būt pieejamai visās Latvijas bankās, kas pieņem noguldījumus; 2.FKTK publicē informāciju par ko-garantiju sistēmas darbību FKTK oficiālajā mājas lapā; 3.Ko-garantiju sistēmas apraksts būtu ievietojams FKTK Gada pārskatos; 4.Piedevām, FKTK amatpersonām personiski jāuzstājas masu saziņas līdzekļos, lai celtu sabiedrības izpratni par ko-garantijām
4.Kāda “Ex-post” finansēšanas sistēma būtu izmantojama Latvijā?	Autors piedāvā precizēt “Ex-post” iemaksu koncepciju šādā veidā: „aizņēmumi no valsts budžeta garantētās atlīdzības izmaksai (gadījumā ja jau pilnīgi izlietoti visi NGS rīcībā esošie finanšu līdzekļi) būtu jāatmaksā no “Ex-post” noguldījumu garantiju maksājumiem, ko veiks NGS dalīb institūcijas”. Šāds iekārtojums rosina bankas rūpīgāk monitorēt savu operāciju riska pakāpi
5. Kā izvēlēties papildus “Ex-post” likmi?	Autors piedāvā likumdošanā noteikt ierobežojumu tiem papildus “Ex-post” maksājumiem, ko vienai bankai var uzspiest viena gada laikā. Tas ir ļoti svarīgi, jo banku nozare varētu nebūt spējīga maksāt neierobežotas summas viena gada laikā, īpaši, ja tā jau tāpat pārdzīvo finanšu krīzi. Tāpēc “Ex-post” maksājumi NGS būtu jāatkārto un jāpagarina uz vairākiem gadiem, kamēr aizņemtie līdzekļi no valsts budžeta tiek atmaksāti pilnībā

Lai nodrošinātu veiksmīgu pārejas procesu un piedāvātās NGS reformas priekšlikumu pieņemšanu no kredīt institūciju puses Latvijā, autors ierosina:

1. Iesaistīt bankas NGS reformas priekšlikumu sagatavošanā, apgūšanā un apspriešanā (FKTK sagatavo speciālo informatīvo vēstuli ar mērķi informēt bankas par NGS reformas

projekta izstrādi. Ar šo vēstuli jāpaziņo bankām par projekta pamatprincipiem, elementiem un pārejas perioda grafiku. FKTK ir jāriko FKTK un banku pārstāvju tikšanās, lai apspriestu NGS reformas izstrādi un ar to ieviešanu saistītos jautājumus);

2. FKTK ir jādarbojas saskaņā ar skaidru plānu, kurā būtu noteikti NGS reformas pamatprincipi, elementi un pārejas perioda grafiks;
3. Izmantot 1 gada ilgu pārejas periodu, lai efektīvi veicinātu NGS pārveides procesu.

3.3. Noguldījumu garantiju sistēmas reformas ietekme uz NGS efektivitāti, banku sistēmas stabilitāti un ekonomisko izaugsmi Latvijā

Ņemot vērā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas soļus (skat. 4.att.), septītajā posmā ir nepieciešams veikt NGS darbības pēcreformas izvērtēšanu, lai pārliecinātos, ka NGS reforma dod pozitīvu efektu. Lai būtu iespējams salīdzināt reālo un sagaidāmo NGS reformas efektu nākotnē, ir nepieciešams tagad noteikt sagaidāmo īstermiņa un ilgtermiņā NGS reformas ietekmi uz NGS efektivitāti, banku sistēmas stabilitāti un ekonomisko izaugsmi Latvijā.

Sagaidāmais īstermiņa efekts

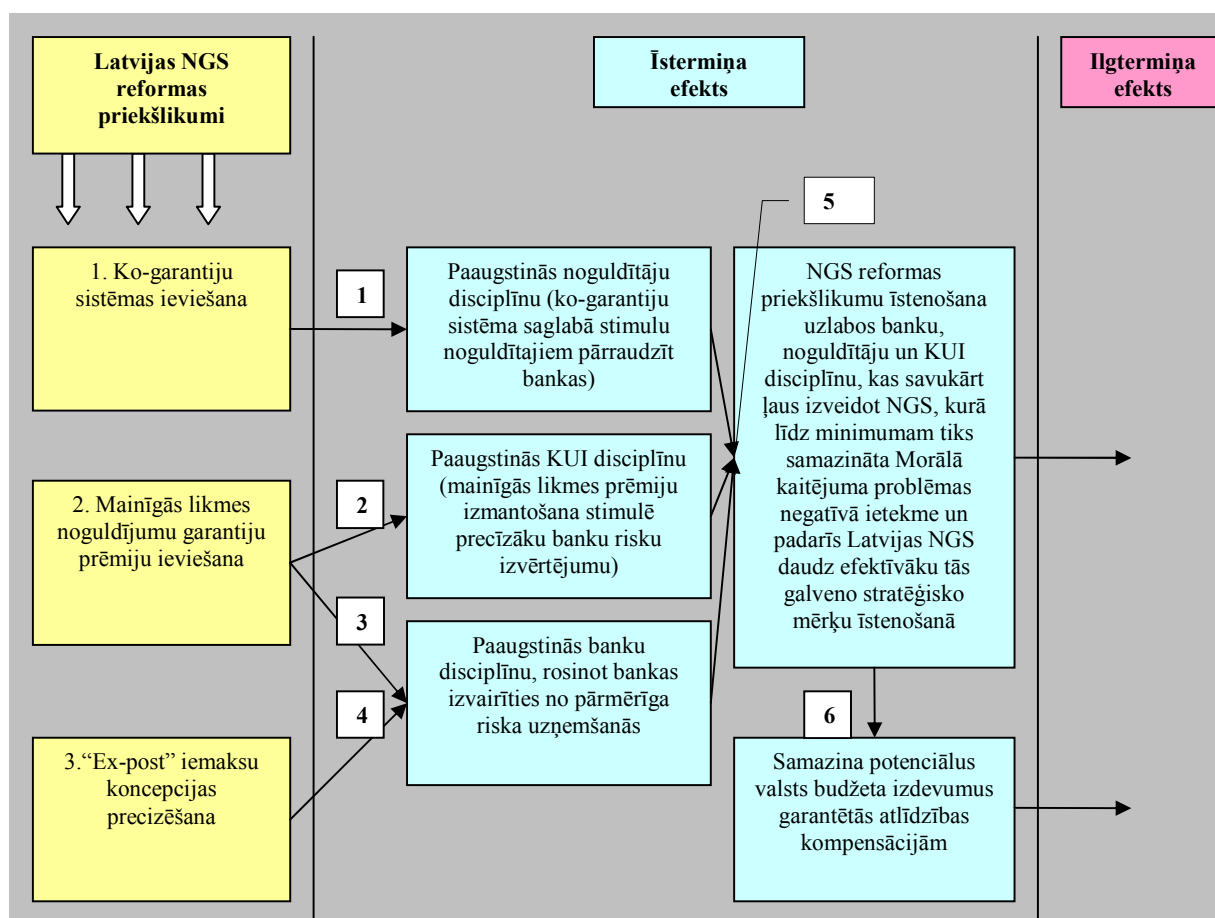
Latvijas NGS reformas priekšlikumu īstenošana nekavējoties atstās šādu pozitīvu ietekmi:

1. Ko-garantiju sistēmas ieviešana paaugstinās noguldītāju disciplīnu, jo lielāku naudas summu noguldītājiem (kuru noguldījumi pārsniedz 3000 LVL) šī sistēma nodrošinās tikai 90% kontu atlikuma aizsardzību, saglabājot stimulu pārraudzīt bankas (skat. (1) 9.att.);
2. Mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju ieviešana paaugstinās banku disciplīnu, rosinot bankas izvairīties no pārmērīga riska (maksājot mainīgās likmes prēmijas, bankas pašas sastopas ar patiesajām riska izmaksām, un tas liek tām atbilstoši atrast kompromisu starp risku un peļņu) (skat. (3) 9.att.). Turklāt, mainīgās likmes prēmiju ieviešana paaugstinās arī KUI disciplīnu, jo šīs sistēmas izmantošana stimulēs labāku informācijas apkopošanu banku nozarē un precīzāku banku risku izvērtējumu (skat. (2) 9.att.);
3. “Ex-post” iemaksu koncepcijas precizēšana paaugstinās banku disciplīnu, jo, tas skaidri rādīs bankām, ka atbildība par bankrotējušo banku noguldītāju atlīdzību gulstas uz bankām, nevis valsti (skat. (4) 9.att.).

Tādējādi NGS reformas priekšlikumu īstenošana īstermiņā nekavējoties uzlabos banku, noguldītāju un KUI disciplīnu, kas savukārt ļaus izveidot NGS, kurā līdz minimumam tiks

samazināta Morālā kaitējuma problēmas negatīvā ietekme un padarīs Latvijas NGS daudz efektīvāku tās galveno stratēģisko mērķu īstenošanā (skat. (5) 9.att.).

NGS reformas priekšlikumu īstenošana ierobežos potenciālus valsts budžeta izdevumus garantētās atlīdzības izmaksai. Jaunā Latvijas NGS uzbūve samazinās Morālā kaitējuma problēmu un banku vēlmi uzņemties pārmērīgu risku. Tas mazinās varbūtību, ka NGS varētu nonākt finansiālās grūtībās, un tam vajadzētu izmantot līdzekļus no valsts budžeta garantētās atlīdzības kompensācijām (skat. (6) 9.att.).

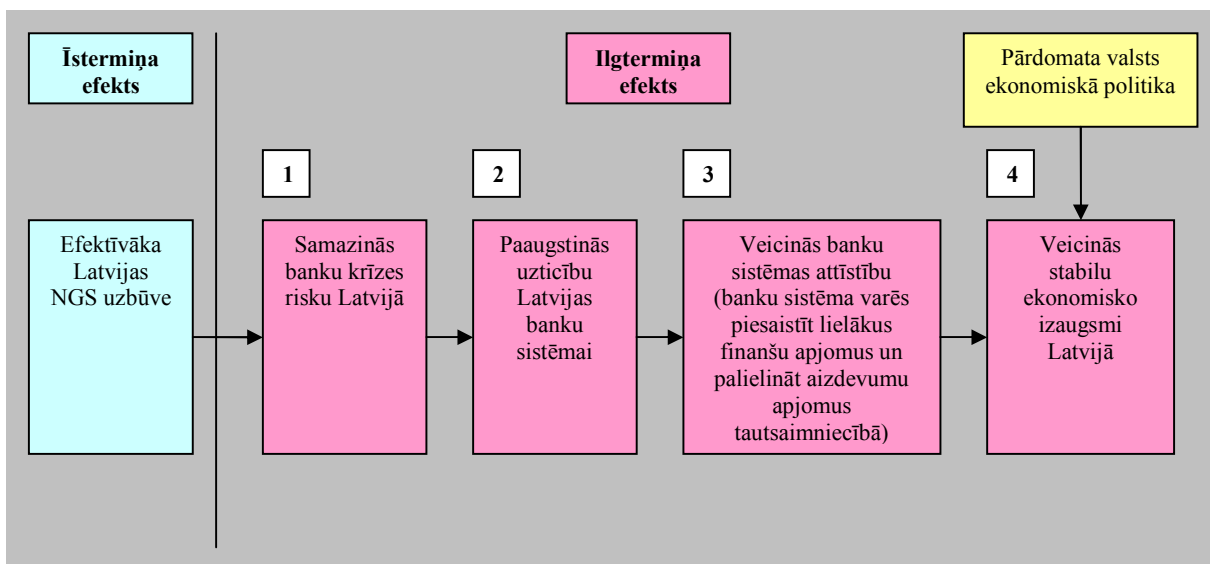
9.att. Piedāvātās Latvijas NGS reformas sagaidāmais īstermiņa efekts

Sagaidāmais ilgtermiņa efekts

Efektīvākai Latvijas NGS ilgtermiņā būs pozitīva ietekme uz banku bankrota risku, kas savukārt samazinās banku krīzes risku un paaugstinās banku nozares stabilitāti Latvijā¹⁷ (skat. (1)

¹⁷ Šo apgalvojumu pierāda Demirguc-Kunt un Detragiache 2000. g. veiktajā pētījumā iegūtie empīriskie pierādījumi. Šie empīriskie pierādījumi parāda to, ka autora NGS reformas plānā piedāvātās NGS uzbūves elementi (skat. 3. tab.)

10.att.). Banku krīzes riska samazināšana radīs lielāku uzticību Latvijas banku sistēmai (skat. (2) 10.att.). Uzticības celšana Latvijas banku sistēmai veicinās stabilu banku sistēmas attīstību, piesaistot lielākus finanšu apjomus un palielinot aizdevumu apjomus tautsaimniecībā¹⁸ (skat. (3) 10.att.). Jāatzīmē, ka ir jāpastāv arī pārdomātai valsts ekonomiskai politikai, kas ļautu novirzīt banku sistēmas resursus produktīvu investīciju vajadzībām (tādām, kā galveno eksporta nozaru kreditēšana). Pārdomāta valsts ekonomiskā politika kopā ar stabilu banku sistēmu savukārt liktu pamatu stabilai un sabalansētai ilgtermiņa izaugsmei¹⁹ (skat. (4) 10.att.), kas ir nepieciešama, lai veidotu Latviju par konkurētspējīgu, augsti attīstītu valsti, nodrošinot tās iedzīvotājiem stabilu labklājības līmeni.

10.att. Piedāvātās Latvijas NGS reformas sagaidāmais ilgtermiņa efekts

ir efektīvi Morālā kaitējuma samazināšanai, pārmērīga banku riska novēršanai un banku krīzes varbūtības mazināšanai ilgtermiņā.

¹⁸ Cull (1998. g.) pētīja saistību starp NGS uzbūvi un finanšu nozares attīstību. Viņš atklāja, ka, par spīti tam, ka parasti NGS pastāvēšana nav tikusi saistīta ar finanšu nozares attīstību, ir bijuši vairāki gadījumi, kad tai bija labvēlīga ietekme. Viņš atklāja, ka NGS bija pozitīva ietekme uz finanšu nozares attīstību gadījumos, kad tika atrisinātas NGS uzbūves pamatproblēmas. Pašreizējā Latvijas NGS uzbūvē jau tiek risinātas vairākas NGS uzbūves problēmas, kā Nelabvēlīgās izvēles, Politiskā slazda, Noteikumu slazdu, Starpaģentūru berzes, bet tikai daļēji Morālā kaitējuma problēma. Piedāvātā Latvijas NGS reforma sniedz efektīvu risinājumu Morālā kaitējuma problēmai, un tāpēc rada NGS uzbūvi, kurā visas NGS uzbūves pamatproblēmas tiek atrisinātas.

¹⁹ King un Levine (1993. g.) un Wachtel un Rousseau (1995. g.) no pētījumiem ilgākā laika periodā vairākās valstīs sniedza pierādījumus par to, ka pastāv cieša saistība starp banku sistēmas attīstību un valsts ekonomiskās izaugsmes intensitāti.

NGS pēcreformas izvērtēšanas kritēriji

Ņemot vērā NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas soļus (skat. 4.att.), septītajā posmā ir nepieciešams veikt NGS darbības pēcreformas izvērtēšanu, lai pārliecinātos, ka NGS reforma dod pozitīvu efektu. Lai būtu iespējams salīdzināt reālo un sagaidāmo NGS reformas efektu nākotnē, autors piedāvā pielietot sekojošus NGS pēcreformas izvērtēšanas kritērijus:

1. Īstermiņa efektu novērtēšana. Tāpēc, ka galvenais NGS reformas sagaidāmais īstermiņa efekts ir Morālā kaitējuma problēmas minimizēšana un banku vēlmes mazināšana uzņemties pārmērīgu risku, autors uzskata, ka īstermiņa efektu novērtēšanā būtu izmantojami banku darbību risku raksturojušie radītāji;
2. Ilgtermiņa efektu novērtēšana. Autors noteica četrus NGS reformas sagaidāmos ilgtermiņa efektus, kā arī noteicis to novērtēšanas kritērijus: banku krīzes riska samazinājums (kritērijs – banku krīzes iestāšanās), uzticības paaugstināšana banku sistēmai (kritērijs – iedzīvotāju uzticības līmenis banku sistēmai), banku sistēmas attīstības veicināšana (kritērijs – kreditēšanu raksturojušie radītāji) un stabilās ekonomiskās izaugsmes veicināšana (kritērijs – IKP pieauguma tempi).

Izmantojot augstāk minētos kritērijus NGS pēcreformas izvērtēšanai, ir jāatceras, ka tie ir diezgan subjektīvi, jo varētu būt ietekmēti ne tikai ar NGS efektivitāti, bet arī ar virkni visdažādāko citu faktoru.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Pamatojoties uz darbā veikto pētījumu, promocijas darba autors ir nonācis pie šādiem galvenajiem **secinājumiem**:

1. Latvijā līdz šim nepietiekami tiek pētīti jaunumi NGS teorijā, netiek analizēta ārvalstīs gūtā pieredze un tendences NGS pilnveidošanā, kā arī netiek izskatīti starptautiski atzītie kritēriji efektīvas NGS izveidē. Tāpēc arvien pieaug nepieciešamība veikt pētījumus šinī jomā;
2. NGS var sasniegt izvirzītos NGS stratēģiskos mērķus (pirmkārt finanšu sistēmas stabilitātes veicināšanu), ja vien tai ir atbilstoša (efektīva) uzbūve. Tajā pašā laikā vāji izstrādāta (neefektīva) NGS uzbūve var tikai radīt jaunu potenciālu nestabilitātes avotu finanšu sistēmā;

3. Zinātnieku vidē nav vienotas pieejas efektīvas NGS definēšanā, visām sastopamām definīcijām ir būtiski trūkumi un tāpēc arvien pieaug nepieciešamība precizēt efektīvas NGS definīciju;
4. Ņemot vērā banku sistēmas stabilitātes nodrošināšanas nozīmi Latvijas ekonomikas veiksmīgai attīstībai, NGS uzbūves problēmu lielo potenciālu, ka arī to faktu, ka Latvijā nepastāv NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas, arvien pieaug nepieciešamība izstrādāt NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģiju;
5. Pašreizējā Latvijas NGS uzbūve satur elementus, kas darbojas pret efektīvu un taisnīgu sistēmas funkcionēšanu;
6. Arvien pieaugošas konkurences vides radīšana Latvijas bankām savienojumā ar banku sistēmas ārējo faktoru ietekmi ievērojami palielina banku darbības riskus;
7. Latvijas NGS uzbūves nepilnības savienojumā ar pieaugušiem banku darbības riskiem palielina Morālā kaitējuma problēmu un rada ievērojamus draudus Latvijas banku sistēmas finanšu stabilitātei;
8. Atbildot uz iepriekšminētajiem izaicinājumiem, būtu nepieciešams pārveidot NGS uzbūvi, ieviešot saskaņotu Morālā kaitējuma mazinošu NGS uzbūves elementu paketi, kurā ietvertas mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmijas un ko-garantijas;
9. Veicot situācijas analīzi par nepieciešamajiem nosacījumiem, lai veiksmīgi ieviestu NGS reformas priekšlikumus, autors secināja, ka sakarā ar pēdējiem notikumiem banku sektorā un ekonomikā, būtu lietderīgi atlikt NGS reformas īstenošanu līdz situācija stabilizēsies, bet no tā NGS reforma nezaudēs savu aktualitāti un pat tās aktualitāte pieaugs, jo pašreizējās problēmas banku sektorā nākotnē radīs nepieciešamību pēc drošākas banku sistēmas izveidošanas, kas kopā ar pārdomāto valsts ekonomisko politiku liktu pamatu stabilai un sabalansētai Latvijas ilgtermiņa izaugsmei;
10. Veiksmīgai NGS reformai ir nepieciešams noteikt NGS uzbūves izmaiņu īstenošanas pasākumus, ka arī jāizveido priekšlikumu apkopojums par šiem pasākumiem;
11. Autors izvērtēja piedāvātās NGS reformas ietekmi uz Latvijas banku sektora un tautsaimniecības attīstību īstermiņā un ilgtermiņā un nonāca pie secinājuma, ka minētie reformas priekšlikumi nekavējoties uzlabos banku riska monitoringu un samazinās Morālā kaitējuma problēmu. Ilgtermiņā piedāvātie reformas priekšlikumi samazinās finanšu krīzes iespējamību Latvijā un radīs lielāku uzticību Latvijas banku sistēmai.

Uzticības celšana Latvijas banku sistēmai veicinās stabilu banku sistēmas attīstību. Savukārt, stabila banku nozares attīstība veicinās stabilu ekonomisko izaugsmi, kas ir nepieciešama Latvijai, lai sasniegtu ES-15 valstu ekonomikas attīstības līmeni.

Pamatojoties uz darbā veikto analīzi un izdarītājiem secinājumiem, autors izvirza šādus **priekšlikumus:**

LR Saeimai

Ir jāpārskata „*Noguldījumu garantiju likums*”, tajā iekļaujot sekojošos priekšlikumus Latvijas NGS uzbūves problēmu negatīvas ietekmes mazināšanai:

1. Mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju ieviešana. Piedāvātā sistēma var rosināt bankas izvairīties no pārmērīga riska (šādā veidā bankas pašas sastopas ar patiesajām riska izmaksām, un tas liek tām atbilstoši atrast kompromisu starp risku un peļņu) un samazināt Morālā kaitējuma problēmu;
2. Duālās (divu līmeņu) ko-garantiju sistēmas ieviešana. Personām, kam ir nelieli noguldījumi (ne vairāk kā 3000 LVL) šī ko-garantiju sistēma nodrošina pilnu aizsardzību pret zaudējuma risku. Lielāku naudas summu noguldītājiem šī sistēma nodrošina tikai 90% kontu atlikuma aizsardzību, saglabājot stimulu pārraudzīt bankas. Piedāvātā sistēma var efektīvi samazināt noguldījumu nodrošinājuma līmeni un Morālā kaitējuma problēmu;
3. “Ex-post” iemaksu koncepcijas precizēšana. Tas varētu samazināt Morālā kaitējuma problēmu, jo skaidri rādītu bankām, ka atbildība par bankrotējušo banku noguldītāju atlīdzību gulstas uz bankām, nevis valsti

Finanšu un kapitāla tirgus komisijai

Ir nepieciešams iniciēt autora izstrādātās NGS efektivitātes izvērtēšanas metodoloģijas izmantošanu Latvijā, kas ļautu analizēt Latvijas NGS efektivitātes pakāpi, kā arī pieņemt lēmumus par nepieciešamību veikt NGS uzbūves izmaiņas ar mērķi nodrošināt tās nepārtrauktu efektivitāti.

Ir jāizmanto autora izstrādātais priekšlikumu apkopojums par NGS uzbūves izmaiņu īstenošanas pasākumiem, kas ietver sevī sekojošus punktus:

1. Mainīgās likmes prēmiju sistēmai ir jāizmanto kombinēto kvantitatīvo un kvalitatīvo kritēriju pieeja, kurā kvantitatīvajiem rādītājiem tiek piešķirts lielāks svars nekā subjektīvākajiem kvalitatīvajiem rādītājiem. Mainīgās likmes prēmiju sistēmai ir

jāizmanto liels skaits prēmiju kategoriju (5-9 kategorijas) ar starpības koeficientu 4. Lai nodrošinātu mainīgās likmes prēmiju sistēmas caurspīdīgumu un konfidencialitāti, ir jāatklāj šīs sistēmas pamatietvarus, taču faktiskām banku riska kategorijām vajadzētu būt atklātām tikai banku vadībai. Ir jāveic regulāra mainīgās likmes noguldījumu garantiju prēmiju sistēmas darbības pārskatīšana, lai padarītu to efektīvāku Latvijas NGS galveno stratēģisko mērķu sasniegšanā.

2. Ko-garantiju sistēmai ir jāizmanto divlīmeņu ko-garantiju pieeja ar 10% ko-garantijas likmi. Lai padarītu ko-garantiju sistēmu sabiedrībai saprotamu ir jāizstrādā brošūra, kurā aprakstīta ko-garantiju sistēmas uzbūve un darbība, ir jāpublicē informācija par ko-garantiju sistēmas darbību FKTK oficiālajā mājas lapā, ka arī jāievieto ko-garantiju sistēmas apraksts FKTK Gada pārskatos.
3. Jāprecizē NGS “Ex-post” finansēšanas elements šādā veidā: aizņēmumi no valsts budžeta garantētās atlīdzības izmaksai (gadījumā ja jau pilnīgi izlietoti visi NGS rīcībā esošie finanšu līdzekļi) būtu jāatmaksā no “Ex-post” noguldījumu garantiju maksājumiem, ko veiks NGS dalībinstiucijas. Ir jāierobežo tie papildus “Ex-post” maksājumi, ko vienai bankai var uzspiest viena gada laikā.

Latvijas komercbankām un Latvijas Komercbanku asociācijai

Ir nepieciešams iesaistīt Latvijas komercbanku pārstāvjus autora piedāvāto NGS reformas priekšlikumu sagatavošanā, apgūšanā un apspriešanā ar mērķi nodrošināt reformas lielāko efektivitāti.